Paris 6 maj 1890.

Kära Mamma!

Hälsa pappa och tacka för pängarna. Ytterst välkomna. — Helt och hållet frisk; börjat arbeta i dag. Gick rätt bra. Blir allt mer förtjust i Frankrike och fransmännen och härvarande svenska målare. Jag är just inte på lynne att skriva i afton.

Jag bor nu utanför barrièren, som det heter, d. v. s. utanför staden, utom fästningsverken, i en förstad. Men bara den förstad jag bebor är närapå lika stor som Sthlm. Precis som stad. Men man är vådligt ogenerad härute. Går utan skjortkrage och i träskor. De svenska målarna på St. Ouen, och de franska med, gå vådligt slarvigt klädda, men vad gör det ute på landet, man får snobba till sig då man skall in i sta'n.

Min adr. är fortfarande Trägårdhs. Ända till jag skriver. Ni skall inte skriva Etudiant des beaux arts, utan Artiste-Peintre. Alltså:

Mr. Johan Agélii.
Artiste-Peintre.
Rue Campagne Première 15.
Paris.

Må nu väl. Var inte orolig för mig, mamma. Här trivs man bättre än i Sverige och gör större framsteg.

Blev verkligen inte ihjälslagen 1 maj. Det blev pannkaka av det väntade ovädret.

Tillgivne sonen

J—n A—ii.

Agelii målade i Caulvines sällskap studier i trakten mellan Bois-de-Colombes och Asnières — uteslutet är det inte att några av de små dukar som bevarats i konstnärens kvarlåtenskap och som i sin flytande litet oljiga stil stå ganska ensamma i konstnärens produktion tillkommit här. Men en närmare datering av dem låter sig svårligen genomföra — då Agelii under det följande året vid flera tillfällen lär ha återupptagit idyllen i dr Nordströms villa, där man med förenade krafter snart hade lyckats länsa den berömda rödvinstunnan (avb. ss. 50 o. 51).

Men nu på våren längtade John Agelii till kusten och i ett brev till modern av den 1 juni (feldaterat den 1 juli) berättar han om sina planer.

Paris 1 juli [läs juni] 1890.

Kära Föräldrar!

Tusen tack för vänl. brevet. Jag hade väntat länge. Det gläder mig att ni ha hälsan därhemma. Men även att få hälsningen från dem där i Sala. Men tala inte om för så många, att jag är i Paris. Och uppgiv inte för en enda mer än Gabrielsson min adress. — Nå, Gabriel var sig lik förstås? Och Anna Dahlström hade väl snobbat till i Upsala. — Jag får tacka mamma tusen gånger för mammas löfte. Mest för mammas goda vilja. Mamma gör vad mamma kan, det ser jag nog. — Men vad beträffar moster, så var snäll och gör snart vad mamma tänker.

Man är kry och rask, tämligen. Dålig mage emellanåt och då är man vådligt trist.

Den 15 juli [läs juni] reser jag väl från Paris och då till Etaples nära Boulogne vid Engelska kanalen. Där är mycket målare, billigt att leva. Jag har bekanta där. Trägårdh kommer dit en månad efter mig. Jag tror, jag skall få en billig atelier där. Läget lär vara ganska egendomligt. Men inga klippor. Det är mycket amerikanare där.

Men det lär vara tråkigt, blåsigt och regnigt väder. Nåja, vi få väl se hur det ser ut. I Spanien har jag hört det lär vara ytterst billigt. Men där går ju kolera för tillfället. Emellertid far jag nu till Etaples. Resan dit kostar 15 francs. Och från Boulogne, 2 mil från Etaples gå ångbåtar över hela världen. Så inte behöver jag tvunget stanna i Etaples (läs Etapel) om jag finner att det ej är fördelaktigt för mig. Här är regnigt för tillfället. Mina skor ä' hos skomakaren och jag har måst gå i s. k. smertingskor. Men det skall väl ta' slut nå'n gång med regnandet. Jag blev häromdagen bekant med en svensk målare, Bianchini. Han är av italiensk familj, mycket ung och tyst och stilla. Tycks vara ännu ofördärvad. Han reser hem om en vecka till Stockholm, där han är född. Han har varit i Petersburg i flera år.

I söndags var jag bjuden på bal till en svensk familj, som endast kände mig genom andra. Jag kunde naturligtvis inte gå, kunde inte dansa, hade inga kläder o. s. v.

Bed moster taga reda på den där grevinnan och ställa så till att jag kan få bli rekommenderad hos henne. Om jag inte nu för tillfället kan ha' vidare nytta av henne kan jag i framtiden ha' desto större.

Paris 5 juni 1890.

Jag reser ganska snart. Skriv till mig under nu uppgiven adr. på särskilda papperet. Ty brev under denna adr. returneras till mig. Trägårdh bor i Paris och vi komma att göra sällskap till Etaples.

Jag har fått brev därifrån och naturen där lär vara vild.

Anshelm Schultzberg hade legat i Grez och målat — nu längtade han till havet och efter något sökande fann han den plats som passade honom i Etaples. Det var en hel liten koloni av svenska målare som samlades där i början av juni 1890, bland dem Paul Graf och Emma Chadwick, f. Löwstädt. Det var till dem Trägårdh slöt sig med sin unge skyddsling — Agelii.

»Agelii», berättar Schultzberg, »förklarade själv sig vara fullkomlig nybörjare inom måleriet, varför det var omöjligt för mig att få se något av vad han målade. För övrigt såg jag honom aldrig verksam som pleinairist, varav jag drog den slutsatsen, att han icke än kommit sig före med att fixera sina intryck, utan fast mer umgicks med naturen i avvaktan och stilla iakttagelser. Så gick han, enligt min uppfattning, under det halvår jag vistades i Etaples. Han läste rysk litteratur och talade med hänförelse om Dostojevski. I sitt uppträdande var han ganska inbunden och snarstucken. Tycktes ha föga sinne för skämt och humor. Till sitt yttre var han magerlagd, av medellängd och brukade pincenez, liknade till typen snarast en något förläst studentyngling.

Till Etaples anlände senare Wilh. Smith samt Erik Rålamb.»

Men det fanns ett ämne som kunde lossa tungans band på John Agelii —

det var Gotland. Han hade från början fängslats av Etaples därför att det påminde honom om det ljusaste av allt ljust, Östersjöns vita ö.

John Agelii åt i samma pensionat som de andra svenskarna men han bodde på det lilla Hôtel de l'Espérance mellan Etaples och Le Toquet. En gång när han var ute sade Trägårdh som kände sig ha något sorts answar för Agelii till Schultzberg: »Låt oss gå ner och titta på vad han håller på med». I början sågo de båda målarna ingenting till, men slutligen hittade de under sängen några hoprullade dukar som de plockade fram. Mycket klokare blevo de ej av vad de sågo — stora, förenklade plan. Men Schultzberg säger, att när han såg Aguélis målningar på Konstnärsförbundets utställning 1912 förstod han, vart han ville hän år 1890.

Schultzberg uppger att John Agelii stannade i Etaples ända till mars 1891.

Genom ett enda brev till modern från denna tid få vi en inblick i hur den unge konstnären själv kände det denna sommar. Det andas ej längre samma förhoppningsfulla stämning som de tidigare breven. Man anar mellan raderna det tvivel på sig själv och den rädsla för kritik från andra som väl varje konstnär någon gång fått känna på. John Agelii var ej längre tillfredsställd av en naturtrogen realism, ett naivt annoterande friluftsmåleri. Han leddes av hjärnan lika mycket eller mera än av ögat. Han sökte forma om dessa sinnesintryck till konst, men de formler han begagnade sig av gåvo ej det väntade resultatet, han kände att något brast, att han måste pröva andra system, men han förstod att det ej lönade sig att ta upp de nya tankarna till diskussion med dessa landsmän som redan hade svurit de gamla idealen tro och följde allfarvägar som han flydde.

Etaples 9 aug. 1890.

Kära Mamma!

Jag har väntat vådligt länge på brev från Er. Skrev och tackade för 100 kr. pr. brevkort fr. Boulogne för över en vecka se'n. Bad er skriva med omgående. Har inte fått de båda breven under Trägårdhs adress. Men har skrivit efter dem. — Den ännu ohängde portvaktsdrummeln hos Trägårdh har väl slarvat, kan jag tro.

Den här nejden är utmärkt bra och vacker. Men det är för mycket folk här. Och endast det att se mycket folk hindrar och stör mig. Så tycker jag inte om att vara tillsammans med målare. Jag känner mig aldrig riktigt fri ibland dem och så svenskarne. Här ä' flera stn. och allesammans äro utmärkt hyggliga och snälla. Men om ni visste vad det är störande att tala svenska den ena minuten och franska den andra. Och så skall man visa vad man gör, och jag formligen lider av att låta folk se målningar av mig som inte äro färdiga och avslutade. Jag kommer inte igång förr än jag kommer för mig själv, alldeles ensam. Jag flyttar rätt snart, men det har ändå sina svårigheter. — Troligen kommer jag flytta till Merlimont, en mil — 10 kilometer — söder om Etaples. Och då lusten att se klippor blir för stark kvistar jag iväg till Boulogne på en vecka el. två. Och målar klippor och hav. En bit utanför Boulogne.

Ett rek. brev fick jag under Trägårdhs adr. i Paris. Jag kan inte minnas alla. Men brev komma *aldrig* bort mellan Sverige och Frankrike.

I brevkortet talade jag om att jag fått brev från Nordström. Jag skall sända mamma det så fort jag besvarat det. Men jag kan ej skriva till honom förrän jag får veta hur det går med mina studieutsikter här. Och nu väntar jag *var dag* brev från mamma för att få höra vad mäster sade.

Här är utmärkt vackert väder. Hett och varmt förstås. Men det är jag snart van vid nu. Av kolera har intet hörts; den går för övrigt alltid i Paris denna årstid. Men sällan på landsbygden i Frankrike. Skarlakansfeber går i staden, Etaples; med det rör ju inte mig som haft den. — En dotter till en kamrat här, Schultzberg, en liten flicka på några månader dog häromdagen i lunginflammation; och det var sorg och elände.

Jag börjar på att tycka om folket här. Fransmännen ha' alltid varit artiga och hjälpsamma. Men dom se alltid litet snett på en i början. Men nu sedan man blivit litet bekant med dom är dom präktiga på alla vis. Förövrigt är dom bättre ju längre de äro från städerna, och hyggligare och avgjort fredligare än i Sverige.

Jag väntar nu omgående brev.

Eder tillgivne

J—n A—li.

Fortfarande samma adr.

Enligt Emile Bernard skulle det ha varit redan 1890 som han en dag mottog det besök som skulle bli så betydelsefullt för den unge man som knackade på hans ateljédörr i Asnières.

Emile Bernard — född i Lille 1868 — hör till de mest omstridda figurerna inom den moderna franska målarkonsten. I viss mån är den överraskande utvecklingskurvan i hans egen konst orsaken härtill, med dess övergång från ungdomsårens revolutionära inställning till den klassiska linjen, som hans utveckling på senare år har följt. Men vad som för Emile Bernard har varit och fortfarande är en livssak att hävda — och här tyckas dokumenten ge honom rätt — det är att den tidigt utvecklade, tjugoårige konstnären gentemot mästaren Paul Gauguin kom att spela en inspirerande roll genom de målningar i en ny anda som han utförde i Pont-Aven omkring år 1888.

Det var år 1886 som Emile Bernard efter en brytning med fadern lämnat föräldrahemmet och gett sig ut på de vandringar som så småningom förde honom till Pont-Aven. Han var då redan förbunden med den fasta vänskap med Vincent van Gogh, varom van Goghs av Bernard publicerade brev till honom vittna. Bernard hade redan 1886 flyktigt sammanträffat med Gauguin, men det var först nu i Pont-Aven som de båda konstnärerna genom van Goghs förmedling kommo varandra nära. Bernard har själv berättat om deras korta vänskapshistoria och om den brytning som snart följde därpå:

»Jag tog Gauguin med mig hem och märkte att min målning gjorde ett starkt intryck på honom. Från och med denna dag, helt och hållet genomträngd som jag var av van Goghs idéer *att man skulle ha allt gemensamt*, dolde jag ingenting av mina forskningar och försök för Gauguin som förstod att draga fördel av dem till den grad att han lät hylla sig som Symbolismens skapare.»

I volymen om Emile Bernard i serien *Les rénovateurs* finner man sammanställda en hel rad vittnesmål som bekräfta Bernards påstående. Det förefaller som om den unge målaren från Lille ägde grundade anspråk på att här ha varit den förste. Den betydande målning som han år 1888 utförde i Pont-Aven av sin unga syster liggande utsträckt i en skog och som efter att ha varit försvunnen i femtio år nyligen åter har dykt upp och utgjorde ett av huvudnumren på utställningen 1939 »Hommage à Cézanne» hos Bernheim Jeune i Paris, är ett mera talande bevis än något för nyheten av Emile Bernards idéer (avb. s. 58).

John Agelii hade på något sätt fått en rekommendation till den originelle gamle konsthandlaren i rue Clauzel, revolutionären Père Tanguy, van Goghs och Cézannes förstående avnämare och en dag stod han i den lilla butiken 14 rue Clauzel med frukterna av sommarens arbete.

Père Tanguy var säkerligen van vid ofärdiga och illa hanterade skisser, men dessa hopklibbade rullar voro honom dock för svårhanterliga och han lät den unge utlänningen förstå att han ingenting bättre kunde göra för honom än att råda honom att uppsöka en ung fransk målare som han satte mycket värde på och som säkert skulle kunna hjälpa honom att klara upp sin teknik. Och så kom det sig att Agelii med sin tavelrulle under armen en dag vandrade ut den långa vägen till Asnières, där Bernard bodde hos sina föräldrar, sedan han efter en brytning 1886 åter försonats med sin fader.

Sedan den unge svensken på sin brutna franska lyckats klargöra ändamålet med sitt besök blev han mycket vänligt mottagen av den blott ett år äldre men så oändligt mycket mera försigkomne och målmedvetne franske målaren. Agelii skulle visa fram sina studier men det befanns inte så lätt, dukarna hade rullats innan de hunnit torka och färgen var ofta ohjälpligt hopklibbad. Men med gemensamma ansträngningar lyckades man få fram några av dem, och lärarens granskning kunde börja. »Ni är utan tvivel begåvad, men ni är ännu osäker på er själv», löd domen. »Och så använder ni alldeles för mycket färg — hade ni inte vräkt på därav som ni gjort, skulle dukarna inte ha klibbat ihop så där ohjälpligt. Men jag är intresserad av er och vill ni följa min handledning skall jag gärna taga hand om er. Ni kan få arbeta här på ateljén.»

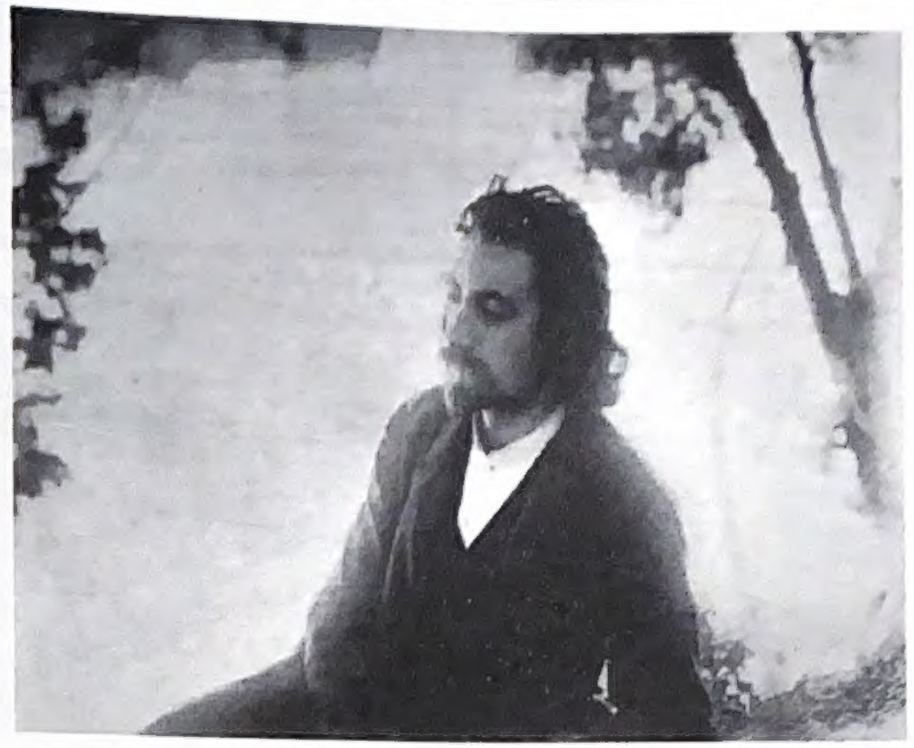

Émile Bernard.
Efter fotografi.

Agelii skyndade sig att med tacksamhet anta det gjorda erbjudandet och medan ett stilleben byggdes upp, utlade Emile Bernard för eleven sitt konstnärliga program:

»Se formerna mycket enkelt i deras geometriska konstitution och lägg däri enkla färger med iakttagande av den kromatiska degradationen för att framkalla harmonien!»

Och Aguéli började måla. När han hållit på en stund sade Bernard:

»Det är tid för mig att gå upp till mina föräldrar för att déjeunera, men ni kan gärna fortsätta att måla här under tiden, om ni har lust.»

När han kom tillbaka en timme senare stod Aguéli ännu vid staffliet. Bernard tittade ett slag kritiserande på hans målning och slog sig så ned vid sitt eget.

En stund senare kastade han en blick på sin elev. Aguéli såg så egendomligt blek ut där han satt.

»Hur är det fatt?» frågade Bernard. »Mår ni inte bra?»

»Jag vet inte — jag tror att det är att jag inte har ätit något i dag — och inte just nå't i går heller, vad det beträffar.»

Bernard for upp från stolen.

»Men varför sade ni inte det?»

»Jag har kommit hit för att lära mig att måla och inte för att äta.»

»Men, mon cher, ni måste ju få något i er, annars blir ni sjuk.»

Varefter Emile Bernard försvann för att efter en kort stund återkomma från köket uppe i villan med nödig skaffning till en improviserad måltid.

Émile Bernard. Flickan i skogen. Oljemålning. Pont-Aven 1888.
Tillhör konstnären.

Ivan Aguéli kom tillbaka dag efter dag, vandrande till fots den långa vägen från Paris till Asnières. Alltid såg han lika hungrig ut när han kom. I familjens måltider fick han ej deltaga — husets herre önskade ej att se obekanta personer, minst främmande konstnärsynglingar, vid sitt bord. Men det blev en tyst överenskommelse, att Emile alltid tog något ätbart med sig upp från villan när han kom tillbaka från déjeunern.

I ett brev till författaren berättar Emile Bernard om Aguélis studier på hans ateljé med följande ord:

»Jag satte Aguéli i min skola. Jag hade alltså den bästa vilja att bringa reda i hans målartekniska idéer. Jag lät honom utföra enkla ting, »ornées d'un trait et colorées par des gradations, mais sommaires» (tecknade i ett enda drag och färgade i summariska graderingar).

Av de studier som Aguéli utförde på Emile Bernards ateljé finns åtminstone en bevarad, det stilleben som var utställt på minnesutställningen i Nationalmuseum under nr 55. Det visar gulgröna och röda äpplen på ett

rödbrunt bord, med ryggen av en pinnstol i bakgrunden. Det är målat med utomordentlig konsekvens i ljusa, metallglänsande färger och står ganska isolerat i Aguélis produktion. Men man kan mycket väl tänka sig det som utgångspunkt för den kommande utvecklingen. Aguéli skulle, överlämnad åt sig själv, ej bibehålla denna på en gång abstrakta och stoffligt dyrbara renhet, den skulle få mera av jordens tunga, stundom orena färger. Men detta var dock den grund han skulle bygga vidare på, det var dörren som öppnats in till ett nytt skönhetsrike, där han beredde sig att vandra in på upptäcktsfärd efter ett fjärran hägrande ideal (avb. s. 60).

När Emile Bernard utvecklade sitt konstnärliga program för Ivan Aguéli, kunde han på förhand vara säker om att finna förståelse. Vad som ännu brast den unge svensken vad skickligheten att hantera det franska språket beträffar, det ersattes hos honom av ett brinnande begär att teoretisera och en ej föraktlig beläsenhet. Hans skissböcker innehålla långa litteraturförteckningar och breven till vännerna äro fulla av råd och anvisningar angående läsvärda böcker. Han började bli alltmera hemvan i de olika bibliotek där Paris bjuder på så stora studiemöjligheter för den som blott förstår att leta reda på dem.

Ägandets glädje tillät honom hans magra kassa ej att unna sig, när det gällde dyrbara böcker, men papper och bläck var ej så dyrt och kopierandets möda en vällust. Lampan släcktes sent i John Ageliis rum när han satt lutad över avskriften efter Delacroix' dagbok, som det ju överhuvud taget ej var möjligt att förvärva på annat sätt, då den ej ännu utgivits i tryck, eller de inledande teserna till Owen Jones monumentala, 1856 tryckta »The grammar of ornament».

Dessa »general principles in the arrangement of form and colour in architecture and the decorative arts» talade om ett verkligt mångsidigt intresse hos avskrivaren ej blott vad konstarten utan även vad epoker och länder beträffar: det är de vilda folkens, egypternas, assyrernas och persernas, grekernas och romarnas, arabernas och turkarnas, indianernas och hinduernas, kinesernas och kelternas ornament, vilkas struktur och tankeregler den unge konstnären har velat klarlägga för sig.

Det var således helt visst ingen svarslös räsonnör med vilken Bernard kunde diskutera sina konstteorier.

Men Emile Bernard hade annat att tala om än teori. Han kunde berätta om sina konstnärsbekanta, om van Gogh och Cézanne — just detta år hade han författat flygblad om dem i serien »Les hommes d'Aujourd'hui», utgiven av Librairie Léon Vanier. De två tunna små häftena funnos i Aguélis kvarlåtenskap som ett bevis på att konstnärens intresse för den nya konstens ledande män fick ökad näring genom umgänget med Emile Bernard.

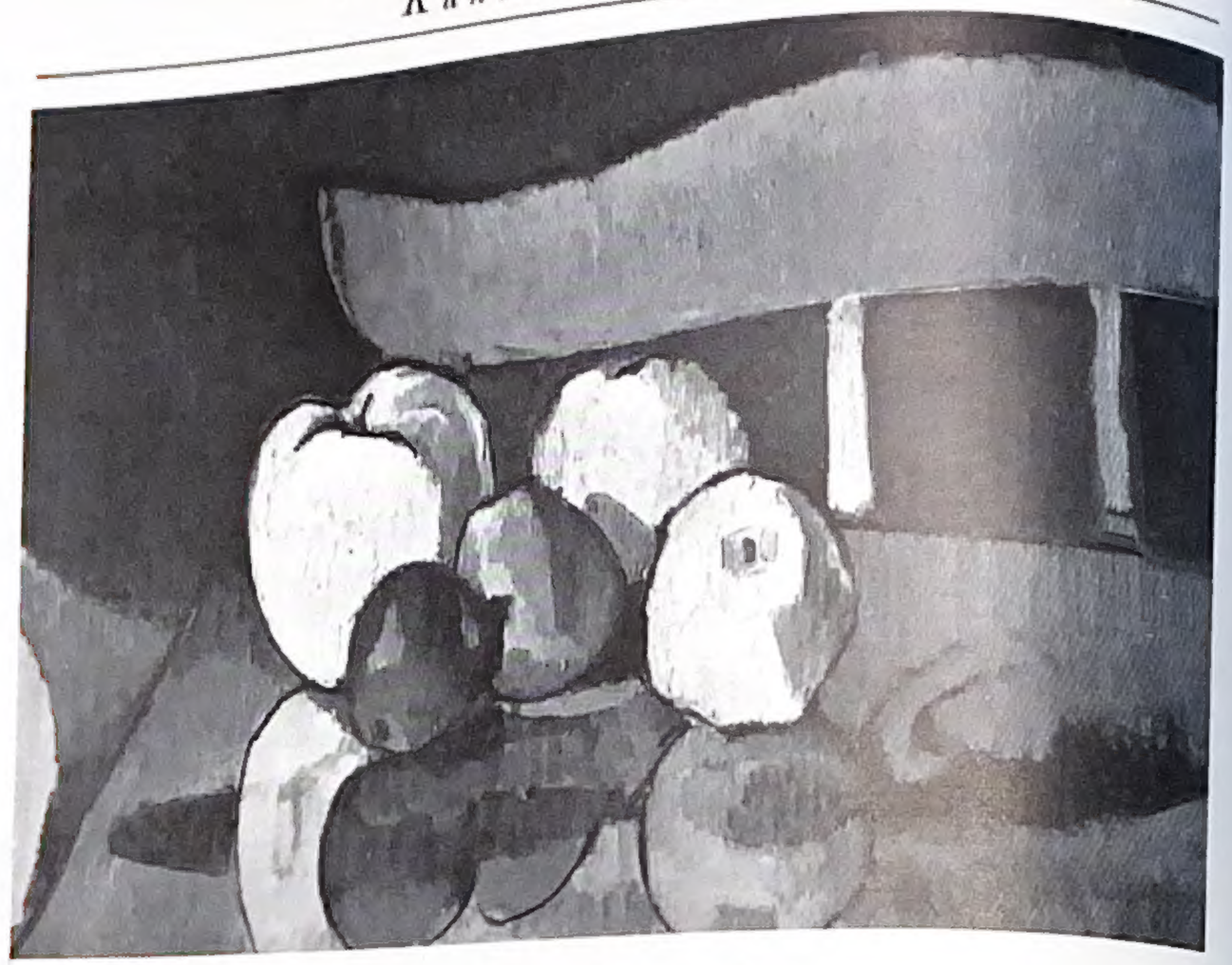

Ivan Aguéli. Nature morte.
Privat ägo.

Men det var säkerligen ännu ett intryck som John Agelii medförde från ateljén i Asnières. Bernard hade vid denna tid ännu ej brutit med Gauguin, och dennes brev innehålla ofta återkommande uppmaningar till Bernard att göra honom sällskap till Madagaskar eller Tahiti, för att i dessa jungfruliga nejder skapa sig en ny och lyckligare existens.

I ett brev daterat Paris 1889 skriver Gauguin:

»Alltså . . .

Jag reser oåterkalleligen till Madagaskar. Jag köper mig på landet en jordkoja som jag själv utvidgar, jag planterar och lever enkelt. Jag skaffar mig modell och allt som behövs för att studera. Jag grundar alltså *tropik*ateliern. *Må den som vill komma och uppsöka mig där* . . . . .

Livet *kostar ingenting* för den som vill leva som infödingarna. Enbart jakten ger en lätt föda o. s. v.

Jag kommer följaktligen, om en affär blir avslutad, att grunda det som jag talar med er om och leva fri och skapa konst. Jag vill inte ge er något *råd*, men av fullt hjärta vänder jag mig till mannen som lider, till konstnären som icke kan utöva sin konst här i Europa.»

Gauguin återkommer gång på gång till dessa resplaner. Från Le Pouldu skriver han i slutet av samma år:

»Skriv ofta till mig och försumma ingenting för vår avresa, vår frihet äntligen!»

Det hade väl varit underligt om ej Bernard talat med sin nyförvärvade vän och elev om dessa planer, för vilka han på förhand kunde vara viss att finna sådan förståelse.

För Aguéli måste Gauguins lockande framtidsperspektiv ha varit som nytt bränsle på en aldrig slocknad eld.

Det såg ut som om det skulle dröja innan hans reshunger skulle bliva tillfredsställd, men swedenborgarens längtan bort från vardagen fick näring på annat sätt.

Det var genom Emile Bernards förmedling som Ivan Aguéli — förfranskningen, resp. förryskningen av hans namn torde ha skett någon gång denna vinter — kom i beröring med den krets teosofer, vilka som sitt organ hade den 1889 grundade tidskriften *Lotus bleu*. Det var troligen våren 1891 Bernard föreställde honom för sin vän M. Jacques Tasset, en av de mest brinnande anhängarna av »Société Théosophique, Section Européenne, Branche française, Loge Ananta». Samfundets directeur var den gamle kommunisten Arthur Arnould, men hans plats uppehölls denna tid av en av Aguélis blivande vänner, M. E. J. Coulomb.

Det var med glädje och överraskning som jag en dag av Emile Bernard fick höra att den i kretsen som stått Aguéli närmast, M. Jacques Tasset, visserligen paralyserad men brinnande i anden, framlevde sin ålderdom i den lilla staden Tonnerre.

Jag visste ju att den gamle filosofen tidigare hade varit bosatt i det ärevördiga Castrum Tornodorense. Ett brev till Aguéli, skrivet 1909, bär följande imponerande överskrift:

MUNDANUM SCIENTIAE SODALICIUM
Alliance scientifique universelle
DE DOCTRINIS, LITTERIS ET PULCHRIS ARTIBUS
ERUDITORUM CUNCTIS E CIUITATIBUS SOCIETAS
E GALLIA
LEGATUS
TORNODORENSIS
M. Jacques Tasset
Rue de la Thébaide
TONNERRE (YONNE)

Min hänvändelse till Aguélis gamle vän blev strax vänligt besvarad med följande med darrande hand nedskrivna brev:

Monsieur.

Jag är lycklig att återfinna Ageli (gu i Frankrike gh i Italien, *Agelius* för Aulus Gelius, författaren till les Nuits Athiques) hedrad i sitt fosterland, genom edra omsorger; och att vittna till hans fördel fast förlamad som jag är sedan 18 månader, jag endast med svå-

righet kan placera mig vid mitt skrivbord. Jag har känt Aguéli i Paris år 1892, på en tidpunkt när jag i Emile Bernards sällskap umgicks med konstnärerna och med teosoferna i den loge där Arthur Arnould (f. d. medlem av kommunen) presiderade. Det var en blygsam studerande av den hermetiska vetenskapen, »la science hermétique» (Hermes, Wotan, Boudha, Mercurius). Aguéli studerade vid denna tidpunkt Swedenborg och Islam; han var ett förbindande led mellan det germanska och latinska Europa. Vi återsågo varandra några ögonblick 1909 på Marseilles kaj. Den gången arbetade han på ett närmande mellan de latinska folken och araberna. Så har han alltså [jag hade i mitt brev berättat om Aguélis tragiska död] lämnat sin inkarnation i Katalonien, ett land som koloniserats av hans ras.

Det är förvisso en svensk »peintre pythoricien» född i Linnés och Swedenborgs fädernesland.»

— —

Jacques Tasset

21 juni 1939.

En av mig uttalad önskan att få uppsöka brevskrivaren i hans hemstad besvarades med en älskvärd inbjudan och några dagar senare ångade jag den tre timmar långa järnvägsresan genom det leende franska sommarlandskapet.

Alla i Tonnerre kände M. Tasset, och snart hade jag letat mig väg genom den söndagsstilla småstaden upp till den måleriska gård, innanför vilken den gamle filosofens hus var beläget. Ingen besvarade min knackning, men när jag trots detta sökte mig väg uppför en mörk trappa och öppnade en dörr, befann jag mig öga mot öga med den jag sökte. Det var en ärevördig gestalt som låg utsträckt framför mig med en strålande blick i det vackra apostlahuvudet, prytt av ett stort vackert hår och böljande skägg. Bakom honom stodo fönstren vidöppna ut mot en enastående tjusande stadsbild byggande sig upp mot kyrkan St. Pierre överst på kullen.

Med några hjärtliga ord blev jag välkomnad och strax var den gamle inne i sina minnen.

»Vi som sammanträffade i La loge Ananta möttes i ett patos att förbereda det tjugonde seklet, en ny tid. Aguélis bidrag var Swedenborg i vars skrifter han tidigt fördjupat sig.

Här möttes representanter för de mest skilda raser och folkslag. Där fanns en japan vid namn Motoyoshi, som kommit till Europa för att studera den europeiska civilisationen, och en korean vid namn Hong Tjung Uoy.»

Med beundran hade Tasset i katalogen över Aguéliutställningen sett reproduktionen av Fritz Lindströms porträtt av Aguéli (avb. s. 63).

»Det ger fullkomligt hans väsen, så som jag älskade honom och minns honom. Dessa ögon som tyckas blinda för världen, för människorna, men som se inåt — det är just sådan han såg ut, när han sökte tränga in i

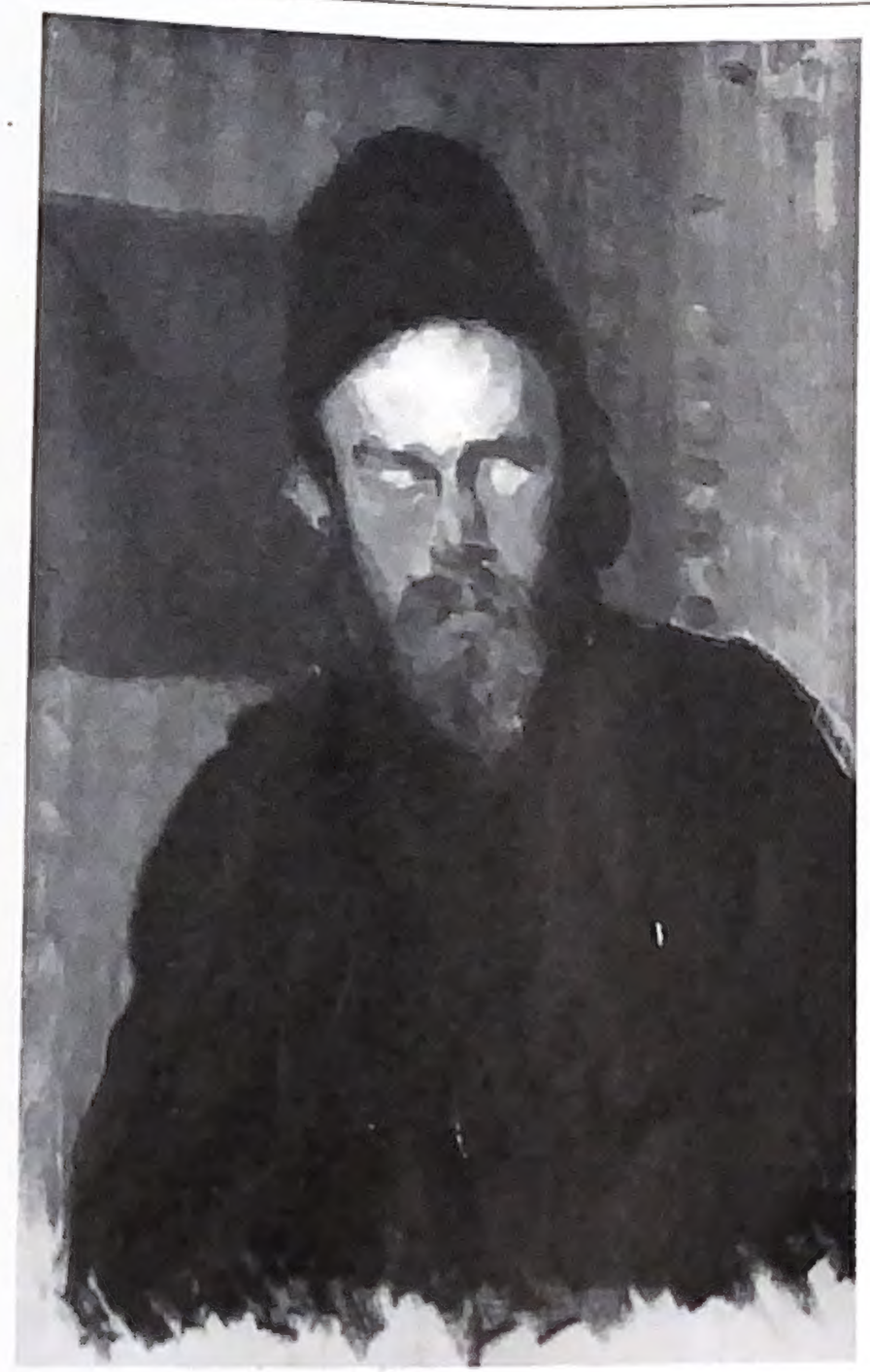

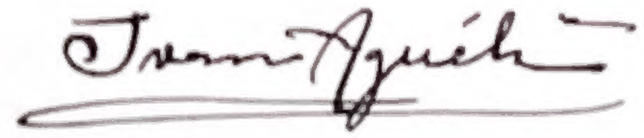

Oljemålning av Fritz Lindström. Paris 1898.
Tillhör konstnären.

dämonernas värld, den värld som vi känna från Eneidens VI. bok. Det var den tid då den ockulta vetenskapen upplevde sin pånyttfödelse.»

Och den gamle teosofen lät tankarna löpa på banor, där det ej var lätt för en laiker att följa honom. Men från Tantalus och Lancelot lyckades jag locka honom tillbaka till sina minnen — till de underliga öden som knutits samman i teosoflogen Ananta.

Han berättade om hur han — det var år 1894 — rest till fjärran östern för att bl. a. i Koreas huvudstad uppsöka sin koreanske teosofvän. När hans fartyg gled in i hamnen passerade det ett kinesiskt krigsskepp på utgående. När M. Tasset kom i land och frågade efter sin vän fick han höra att han låg slagen i bojor ombord på krigsskeppet som han just passerat, på väg att sona ett politiskt mord som han begått. Det hade varit hans måhända välmenande men säkerligen obetänksamma sätt att förbereda det tjugonde seklet. Och just vid samma tid satt Ivan Aguéli i Mazasfängelset i anledning av en enligt myndigheternas åsikt något oklar inställning till det bestående samhället.

Men för Jacques Tasset hade detta allt haft sin mening, och söndagsstillheten över det soliga lilla Tonnerre, över Marguerite de Bourgognes sjukhus med sina svalkande platanalléer, tycks samla sig till ett förklarat ljus över den sängfjättrade patriarken som till avsked berättar om de budskap han fått mottaga från nya vänner, just nyss ett från djupet av Tibet. Det hjälpte inte, det var Aguélis underliga inåtvända blick som svävade för mitt minne i det ögonblicket.

I logen Ananta hade man i idealistiskt färgade diskussioner sökt klarlägga de vägar som utvecklingen skulle följa i det nya seklet — steget tycktes förvisso mången utomstående icke långt till de kretsar, där man var beredd att med våldsamma medel påskynda utvecklingen. De av Bianchini omtalade »exklusiva och radikala» kretsarna från våren 1890 hade fått en tydligt anarkistisk anstrykning.

Men när Aguéli någon gång kom i beröring med svenska konstnärer — och det torde denna tid ha skett allt mera sällan — var han i de flesta fall ytterst förbehållsam angående sina anarkistfunderingar. Även en av dem som skulle komma honom allra närmast, Knut Åkerberg, skulle få erfara detta. Ett av de få undantagen var Tage Zickermann.

Zickermann var tio år äldre än Aguéli och redan gammal parisare — så tidigt som år 1887 finna vi honom som elev på Académie Julien. Men med hela sin läggning, sin idealitet och sitt intresse för teoretiserande, var Zickermann tydligen just den man som förstod att väcka Aguélis förtroende.

Zickermann har i ett brev till författaren nedskrivit en synnerligen målande skildring av sina sammanträffanden med den excentriske konstnären-anarkisten. Den omspänner visserligen en längre tidrymd än den här berörda tiden men får lämpligen i sin helhet plats just här.

Zickermann skriver:

»Då Aguéli nu kommit på tapeten vill jag berätta ett par drag, som intresserar dig.

Han hörde till dem, som buro nerverna utanpå och därför skälvde till vid minsta beröring av t. o. m. det saktmodigaste motbevis, han ville endast möta erkännande, icke alls för sin egen person men för sina idéer, som han så gick upp i att han för dem som få andra åsidosatte sig själv. Och där han icke mötte detta erkännande, föraktade han hela världen i vilken obetydlig person som helst och gick ensam för sig själv och bokstavligen ut i öknen. Där frös och svalt han och hade av några araber i Paris lärt sig att leva på endast torrt bröd och några fikon dagligen, som han sköljde ned med vatten, efter vad han berättade mig.

Knut Åkerberg hade länge och med sympati talat om Aguéli, innan jag en kväll mötte honom på vårt matställe. Jag lade då icke märke till att han egentligen talade om någonting. Snarare var han sluten. Jag visste icke själv om detta kom sig av ringaktning mot oss andra eller av förlägenhet för egen del, än slitnare än vi som han föreföll. Men när kretsen skiljdes åt, följde han med mig, och timme efter timme gingo vi uppför och utför Montmartregränderna, medan jag berättade för honom drag ur mitt eget liv och mina iakttagelser. Han blev då öppenheten själv och blev till slut så uppsluppen, att han skrattade så som man blott kan göra, då inga sorger finns. Då vi sent omsider gingo var och en till sitt, sade han: »Vi måste ofta träffas.»

Efter ett par kvällar kom han också åter till middagen, och åter följdes vi åt, sen de andra dragit sina färde. Men då var det han som höll samtalet vid makt och ledde in det på anarkien, alldeles på samma sätt och med samma resultat som senare Hans Jæger, då han och jag en kväll diskuterade politik.

De ansågo civilisationen redan stadd i förruttnelse och att därför ett litet fåtal, 10 à 12 personer, av de livskraftigaste och framsyntaste skulle tillåtas leva, sen de gjort processen kort med hela den övriga mänskligheten, och alla städer och byar ända till den fattigaste koja bränts med det sista spår av civilisation. Allt skulle bort för att icke längre kunna öva något inflytande. ej ens med vetskapen om att det längre fanns till och en återgång möjlig.

Det sista skeppet skulle gå i sank. Allt skulle glömmas. Allt skulle börjas om på nytt och i motsatt riktning.

'Och om de tio bråddes på sina fäder och slutligen förgjorde varandra, sen även de misslyckats och därmed mänskligheten utslocknade, vem bure ansvaret?'

Jæger log åt ansvaret. Det fanns ju ingen längre att ansvara inför, han trodde ej på någon högre makt.

Men Aguéli slog sig hårt för pannan och blev nervös: 'Du, du! du är som huvudvärk! Jag vill aldrig tala med dig mer.' Och han försvann som om natten uppslukat honom.

På lång tid sågo vi i Montmartre icke skymten av honom. Och ingen visste heller var han fanns.

Ett halvt år senare stötte vi oförmodat på varandra. På avstånd märkte jag, hur han velat väja undan, då han fick syn på mig; men där fanns ingen sidogata, och han kunde icke undgå att möta mig utan att förefalla sig själv löjlig. Jag frågade honom om han målade. 'Nej'.

Med ens blev han öppnare. Han preparerade en duk. Han hade funnit ett motiv. Den 7de juli klockan tolv på dagen hade han från gatubron över Montmartrekyrkogården funnit en blå färg på himlen intensivare än något annat blått han sett, och detta blå ville han kunna återge. På detta beredde han sig till nästa 7de juli klockan 12. Han ville icke måla något annat innan dess för att icke tvingas tänka på något annat än det.

Hans käkmuskler svällde till. Det plågade honom att ha talat med mig om det, som för honom var det heligaste.

Först efter ett år stötte vi på samma sätt ihop. Jag frågade honom hur det lyckats. Han svarade med en undertryckt bitterhet, att nog var han vid bestämt klockslag på platsen med sin duk och sina färger, och även det blå var på sin plats och lika intensivt som året förut, men innan han knappast hunnit börja måla, befallde en polis honom flytta sitt staffli ur körbanan och sätta sig vid sidan av den, antingen vid brons början eller slut, vilket han själv behagade, blott han icke avstängde trafiken. Och då Aguéli icke kunde övertyga en 'obildad' poliskonstapel om nödvändigheten av att just på den plats, där han sett det blå, måste han också återge det för att lyckas, blev han ond, tog sina grejor under armen och gick sin väg med löfte om att nästa år vid samma tid komma åter för att placera sitt staffli på den plats, som var den enda användbara.

'Men om det då är mulet?'

'Så väntar jag till året därpå.'

'Och målar inte innan dess?'

'Nej! Ingenting!'

Han gick sin väg med en beslutsamhet, som om han hade brått för att hinna fram till platsen på ett år.

I stället kom anarkistprocessen. Och då förstod jag bättre Aguéli, som trots att han var oskyldig föredrog att månad efter månad sitta häktad framför att angiva dem, som hade anförtrott honom sina hemligheter.»

Till denna fantastiska bild av en man som ej tyckes alldeles okänslig för behaget i att »épater le bourgeois» vill jag som ett betydelsefullt komplement foga följande utdrag ur brev till mig från en annan av konstnärens vänner från denna tid, Knut Åkerberg:

»Hjärtligt tack för edert brev. Det är allt nytt för mig. Denna rena

lyriska impressionism som Aguélis tidiga arbeten [från tiden innan utresan 1890] visa, var mig ju alldeles okänd. I Paris . . . såg jag intet av det . . . I brytningstiden ville han väl inte visa sitt arbete. Jag såg honom ej heller någonsin begagna skissböcker eller göra de små flyktiga teckningar, som målare bruka. I motsats mot Olle Nelson som jämt tecknade. . . . Det känns som en stor förlust för mig att ej ha kunnat se hans minnesutställning.

Aguéli var väl den mest positiva människa jag känt. Min ståndpunkt gent emot honom under åren i Paris—Stockholm var egentligen den beundrande lärjungens, han förde mig ju in i irrgården hos Père Tangay, hans positiva åsikter om konst och hans förmåga att formulera dem var väl det första teoretiska jag mött i mitt liv. Hans avskrift av Delacroix' journal som då cirkulerade i handskrift i de kretsar där han umgicks i Paris och avskrifter av de Theser som Owen Jones spikar upp som förord till sin Grammar of Ornament voro de första stegen till min estetiska uppfostran.»

Så underlig var den man som efter ett års bortovaro sommaren 1891 återvände till Sverige. Förvisso, den mannen hade smakat på kunskapens träd på gott och ont.

Väl antagligen sent på våren 1891 återvände Ivan Aguéli till Sverige. Han tog, efter vad han senare anförtrott Knut Åkerberg, hemvägen över London, där han frekventerade anarkistklubben och mötte furst Kropotkin.

III.

SYMBOLISTMÅLAREN.

En underlig gestalt står och målar på höjderna ovanför Visby en sommardag år 1891. Han bär vida byxor av manchestersammet sådana Parisarbetarna använda, ett eldrött skärp om livet lyser djärvt mot den svarta sammetsjackan, och över pannan faller baskern i ett kokett veck.

Men om gestalten verkar främmande i omgivningen, så skulle den Visby-bo, som närgånget kastat en blick på målningen på staffliet, också haft svårt att känna igen sin kära stad. Dessa olikfärgade rutor, detta brokiga lapptäcke, var det den romantiska ruinstaden, Palms och Scholanders Visby?

Nej, förvisso inte. Det var ej ens John Ageliis stad, sådan vi minns den på skisserna från 1889 — det var Ivan Aguélis. Den naturalistiske stämningsmålaren hade förvandlats i lika hög grad till sitt inre som till sitt yttre, det var en syntetiserande symbolistmålare som sökte samla dessa färger i hela plan begränsade av fint spelande konturer, som vägde varmt mot kallt i deras betydelsefulla inbördes förhållande och så nådde fram till en tolkning av sin drömstad som aldrig varken förr eller senare har uppnåtts i visionär kraft.

Det är Emile Bernards lärdomar som omplanteras i dessa landskap, som verka helt stiliserade, helt overkliga, men där gotländska motiv vävts samman till ett konstrikt och fängslande mönster.

Det är ej längre möjligt att med bestämdhet säga, vad som Aguéli har målat denna sommar och vad den följande, då han kom tillbaka. Blott en enda duk torde han ha daterat — en av de ytterst få i hans produktion. Det är ett porträtt, signerat A—li 91, av samma modell som han hade målat halvtannat år tidigare. Men den lätta impressionistiska tekniken från porträttet före utresan är på den nya bilden ersatt med en monumen-

Blåklädd flicka.
Tillhör Nationalmuseum.

talitet av helt förbluffande verkan. Det blåa är fortfarande förhärskande i färgskalan, men det är en aning blekare, gråare och reducerat till enkla plan med begränsande konturlinjer i en mörkare schattering (avb. s. 69).

Hur skiftande Aguéli kan vara i sin stil visar en målning i fröken Thekla Edstrands samling, bröstbilden av herre, klädd i mörk överrock och vita handskar, som sitter med armen stödd mot ett bord. Teckningen är säker, färgen klangfull, karakteristiken fängslande med den

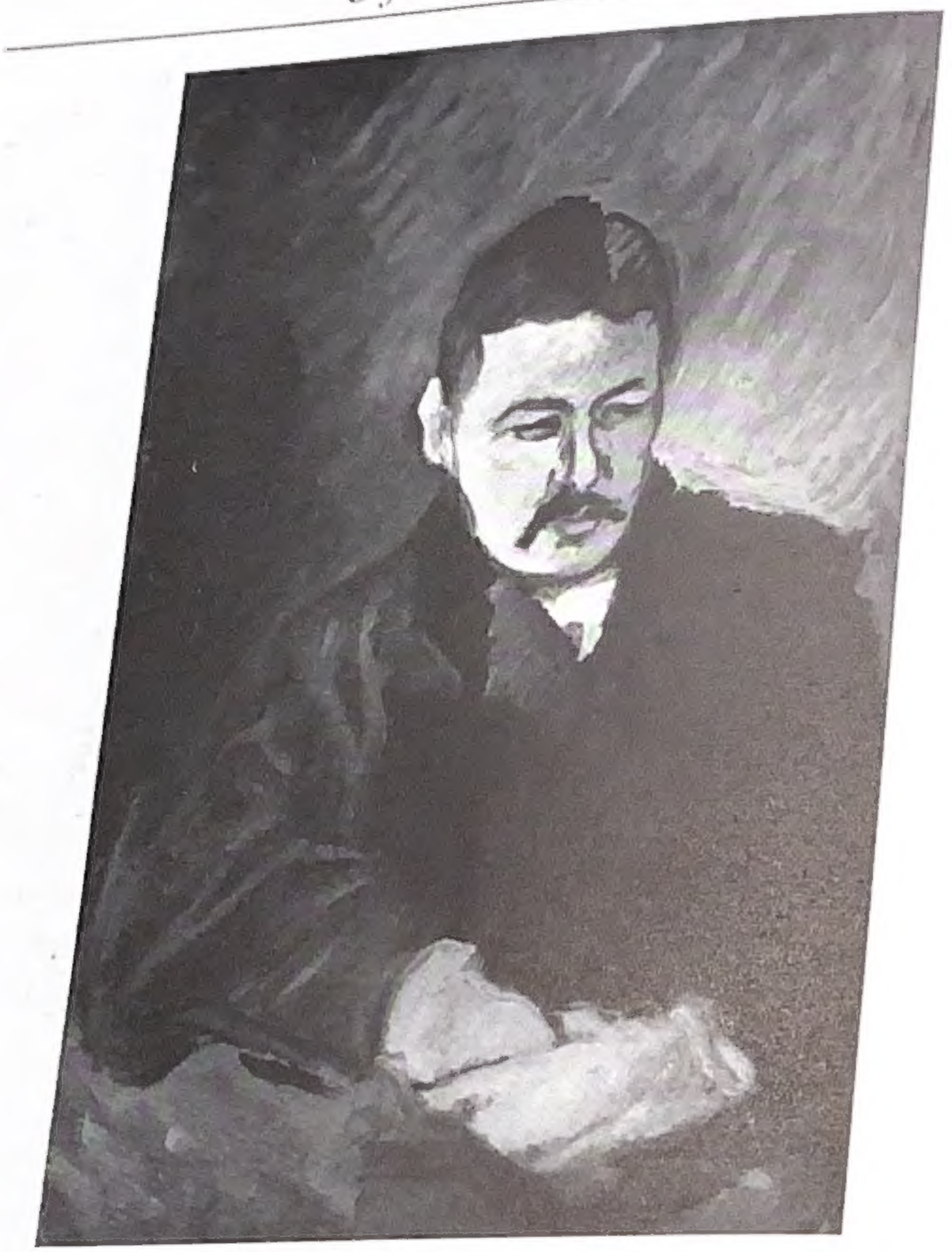

Mansporträtt.
Tillhör fröken Thekla Edstrand, Malmö.

flyende blicken. Den har funnits bland Karl Nordströms samling av Aguélis gotländska studier, och likväl skulle man i den avbildade snarast vilja se en bekantskap från något Pariskafé (avb. s. 70).

Gösta von Hennigs berättar, att Ivan Aguéli en dag uppenbarade sig i Konstskolan i huset Mästersamuelsgatan 30. Undervisningen leddes av Zorn, vars konstnärskap inte fann nåd för Aguélis ögon. Det dröjde ej heller länge innan han undanbad sig mästarens undervisning.

»Ja, jag skall visst inte genera herr Aguéli», sade Zorn och sedan dess var nykomlingen som luft för honom.

»När man är fattig, äter man arsenik», sade Aguéli (det är fortfarande

Stockholmsmotiv.
Gåva av dr Per Hallström till Nationalmuseum.

v. Hennigs som berättar). Så tog han sin dosis och lade sig att sova. En stund senare var han uppe igen, nyter och fin.

»Se så där», sade han, »nu är jag utvilad!»

Öppnade någon ateljédörren ropade Aguéli: »Vet hut!»

En dag kommo Robert Lundberg och Allan Österlind upp på ateljén för att titta på arbetet. De gingo tyst omkring och stannade bakom Aguéli. Men då blev denne alldeles utom sig, for upp från sin plats, bröt sönder sina penslar och sprang på dörren under utropet:

»Det är ohyggligt att bli störd i sitt arbete på detta sätt!»

Sådant är det minne den överkänslige och egenartade konstnären kvarlämnat från denna tid hos en kamrat som ju ej räknade sig till hans nära vänner.

Bilden svarar för övrigt ej illa till den historia som Yngve Berg berättar om Aguélis studier på Konstnärsförbundets skola bland sina märkliga Aguéliminnen i »Bohemer och Akademister», Konstnärsklubbens jubileums-

publikation 1931. »En lördagsmiddag», skriver Berg, »när modellen klev ner från modellbordet, blev ett väldigt rabalder i ett hörn av ateljén. En av eleverna kastade penslarna ifrån sig och slog omkull sitt staffli i missdelen utan höll på med en studie av kaminen. När modellen gick sin väg, försvann en reflex på kaminen, och det var det som bragte honom ur jämvikt.»

Om historien är sann eller ej, anger den i alla händelser tydligt den uppfattning av den fantastiske konstnären och hans originella arbetssätt, som snart bildade sig bland kamratkretsen på Förbundets skola.

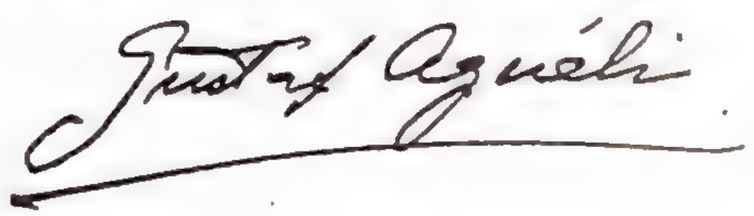

Tyvärr finnas inga elevförteckningar bevarade från denna skola. Det har alltså inte på denna väg varit mig möjligt att finna stöd för von Hennigs' uppgift att Aguéli redan på våren 1891, före sommaruppehållet på Gotland, tillbragt någon tid i Stockholm. Men jag har på en annan väg lyckats fastslå några viktiga data för Aguélis Stockholmsvistelse under följande år.

Ett brev till Bianchini, skrivet i Paris den 3 februari 1893, gav mig uppslaget. Aguéli ber i detta brev Bianchini skaffa sig vissa upplysningar angående en bok, placerad på en bestämd, noga angiven hylla i referensbiblioteket i Kungl. Bibliotekets läsesal. De mycket detaljerade anvisningarna visade så stor förtrogenhet med den lärda institutionen i Humlegården, att jag sade mig att denna förtrogenhet knappast hade förvärvats utan ofta upprepade besök därstädes. Måhända skulle jag på denna väg kunna skaffa mig visshet om, när Aguéli tillbragte den ej blott för honom själv utan även för den svenska konstutvecklingen betydelsefulla nittiotalsepoken i Sveriges huvudstad. Undersökningen visade sig ej erbjuda några svårigheter, då Kungl. Bibliotekets besöksböcker från dessa år lyckligtvis voro bevarade, och snart kunde jag fastslå att Ivan Aguéli den 30 december 1891 för första gången antecknat sitt namn bland gästerna i läsesalen. I början av 1892 finna vi hans namn blott en gång men fram i maj månad blir han en nästan daglig gäst och även juni och juli påträffa vi honom ofta. Mellan den 8 augusti och den 17 oktober, då han återställer ett boklån, är han borta — det är tydligen under denna tid årets vistelse på Gotland infaller. Efter återkomsten till Stockholm återupptar Aguéli sina besök på biblioteket, det sista den 5 november. Det sista boklånet återställdes den

Kvinnobuvud.
Tillhör herr Idar Broman, Stockholm.

21 november, men det behöver ju inte nödvändigtvis ha skett egenhändigt, om det också troligen har varit fallet. Kort därefter torde konstnären ha anträtt sin andra resa till Paris.

Det är som vi ha sett ej endast Kungl. Bibliotekets besöksböcker som äro en viktig källa för klarläggandet av Ivan Aguélis Stockholmsvistelse dessa år. Även dess utlåningsböcker ha något att lära oss — Aguéli nöjde sig ej med studier på platsen — och ej blott för att fastslå hans närvaro i biblioteket utan också angående arten av hans studier.

Den första bok han lånade — det var den 11 mars 1892 — är Koran, följd en vecka senare av Baudelaire, Oeuvres complètes, del 1 och något senare del 4. Kommer så Perrot et Chipiéz, Histoire de l'art dans l'antiquité; Mouhot Travels in Indo-China, Cambodia & Laos, och så i maj ännu en gång Baudelaire, samtliga sju band av Oeuvres complètes — ett lån som ej återställes förrän den 17 oktober — den franske skalden har tydligen varit hans läsning i ensamheten på Gotland. Efter återkomsten till Stockholm utbyter han Baudelaire mot Les arts méconnus av Soldi, ett arbete

Sittande modell.
Tillhör herr Idar Broman, Stockholm.

på vilket han tydligen satte stort värde och som vi längre fram skola finna berört i hans brev. De sista lånen utgjordes av Paris, La sculpture antique och Ch. Blanc, Grammaire des arts du dessin.

Som vi se, är det vid denna tid konstlitteraturen som intar tyngdpunkten inom Aguélis läsning — i motsats mot vad fallet skulle bli ett par år senare.

I januari 1892 började Aguéli studera på Richard Berghs målarskola. Den nye eleven och läraren funno varandra genast. Richard Bergh älskade att teoretisera om konst, och i denne unge elev som redan efter ett års vistelse i hans gamla älskade Paris återkommit halvt förfranskad, fann han en fängslande resonnör, full av de nyaste och djärvaste synpunkter och paradoxer. De andra eleverna lyssnade med spända öron på denna diskussion, där de ej alltid hade så lätt att följa tankarnas subtila lek.

Men Ivan Aguéli befanns vara en Fridolin som kunde prata också med sina nya kamrater så att de förstodo honom utan att likväl ha känslan av att han på något sätt sänkt sig ned till deras nivå, och snart hade det bland skolans elever omkring Aguéli som den naturliga medelpunkten bildats en

trängre vänkrets, som på ett intensivt sätt upplevde den för dem alla oförglömliga Stockholmsvåren 1892.

En av medlemmarna ur kretsen, konstnären Axel Erdmann, som på min anhållan godhetsfullt nedskrivit sina fängslande minnen av Aguéli, berättar:

»Arg, kvick, sensuell, ytterligt intensiv, oppositionell emot allt gammalt och av samhället erkänt, blev han snart ledaren för ett gäng av fem kamrater: Fritz Lindström, Björn Ahlgrensson, Arthur Bianchini, Knut Åkerberg [som i februari 1892 återkommit från Paris] och undertecknad. Övriga kamrater på målarskolan, Ernst Küsel, Gösta von Hennigs, Aron Gerle m. fl. togo ej så starkt intryck av honom och betraktade honom nog som mer eller mindre rubbad.

Aguéli målade naken modell på ett för alla komplett nytt sätt — någon sade att 'han måste ha sett på modellen genom ett kronglas'. Gänget beundrade honom gränslöst. Ju mer han avhånades av övriga kamrater, desto mer överlägset såg han på dem och på hela det brackiga samhället. Då han stundom inbjöds till något av kamraternas borgerliga hem och det intogs gemensam borgerlig måltid efter alla konstens regler, påminde han mycket om en tjur i ett glashus — men han var sig själv på ett roligt och kvickt sätt. Det konverserades en gång om olika slags fin mat och värdinnan vände sig höviskt till honom och frågade vad herr A. föredrog. — 'Jag har så litet praktik på området', svarade han.

Jag påminner mig svagt en slags kopia som han arbetade med efter Rembrandts Anastasius på Nationalmuseum, läckra absint-toner — lika långt från Rembrandt som franskan är långt från t. ex. dalamålet.

Av utomordentlig betydelse för mig blev att jag genom Aguéli kom att förstå och älska Egyptens och Japans konst. Vi gingo tillsammans till Kungliga Biblioteket, Konstakademiens och Slöjdskolans bibliotek, där A. snokade fram bokverk med reproduktioner av sådan konst. Han introducerade oss också, hela gänget, hos Georg och Hanna Pauli, för att visa oss Ernst Josephsons teckningar från hans sjukdomsperiod, vilka vi, åtminstone delvis, hänfördes av.»

Aguéli lärde kamraterna i gänget att sitta eller ligga på golvet, när man var tillsammans. Det hade han gjort i Paris och det trivdes han med. Bruket kom sig väl delvis därav att han inte ägde några möbler i sitt pariserhem, men också av hans kärlek till Österlandet. En gång på hösten 1892 hade Erdmanns fader, statsgeologen, som hade ett milt farfarsaktigt överseende med och sympati för sin sons målarekamrater, bjudit dem alla på sexa på Du Nord, med punsch och rökverk efteråt, så mycket man önskade. Stämningen var följaktligen hög, och naturligtvis måste man slå sig ned på det aguéliska sättet. Det väckte kyparens ej ringa häpnad, när

han efter en paus i serveringen fann de unga herrarna bekvämt lägrade på golvet i kaféets hörn.

»Sommaren 1892», skriver Erdmann, »bodde Aguéli kvar i Stockholm och målade en eller annan brandgavel i Vasastadens utkant. Färgmättade, egendomliga saker, som vi beundrade oerhört. Jag sammanträffade blott få gånger med honom under sommaren, då jag ej bodde i Stockholm. Hösten 1892 till april 1893 gick jag på Valand. Fick på nyåret brev från Aguéli som då anlänt till le Havre.»

Arthur Bianchini gör i sin tidigare omnämnda uppteckning följande roande skildring av sina Stockholmsupplevelser med den gamle ateljé'kamraten från Académie Julien. Han börjar med att berätta hur det en dag ringde på dörren till den våning på Kaptensgatan, där Bianchini hade sitt hem. Det var den exotiska uppenbarelse vi redan känna från backarna vid Visby.

»Sedan dess voro vi mycket tillsammans. Från Konstnärsförbundets första skola, där jag en kort tid gick, minns jag honom ej, han måtte redan slutat då. Men sedan höllo jag och Aguéli samt skulptören Åkerberg ihop i mången god dag. Originell och excentrisk var han alltid i högsta grad. Han bodde vid denna tid i ett stort rum vid hörnet av Norrtullsgatan och Vanadisvägen. Där slutade Vasastaden då och man hade från hans fönster fri utsikt norrut ända till Eugeniahemmet. I denna trakt målade nu Aguéli gatumotiv i den växande stadens utkanter — de nya gatorna och hyreskasernerna. Stora ytor, grova konturer. Man lägger ofta märke till att himlen var delad liksom av ett valv, med en stor valörskillnad mellan den övre mörkare delen och den nedre ljusare. En gång tillfrågad av Per Hallström, som ibland slöt sig till oss, om detta fenomen svarade han — ja det är så att jag har en spricka i min pincenez. Otroligt ont om pengar hade han alltid och tidvis levde han, kanske dock ej så mycket för billighetens skull, av svavelblomma och amorf fosfor — att han som Laurin påstår åt råttmos är däremot en sanning med modifikation.

En gång hade Axel Erdmanns far, på uppmaning av sonen, beställt en duk av honom för att hjälpa honom, då han icke skulle mottagit en direkt gåva. En dag kommer Aguéli upp till mig trött och arg och slängde duken efter golvet och utbrast: 'Det kan inte fan göra något på beställning!' Jag tog upp tavlan och såg, att den var nära på så färdig som han överhuvud brukade göra en sak och påpekade detta samt föreslog några avslutande detaljer, gick ut och låste in honom i mitt rum. När jag om ett par timmar återkom hade han verkligen arbetat litet och tavlan ansågs färdig. Men han ville på inga villkor själv överlämna den, det måste jag göra. Motivet var, vill jag minnas, en grusgrop nedanför Allmänna barnhuset. Så skulle jag söka upp honom följande morgon på K. B. Sagt och gjort, jag över-

Blommor i vas.
Tillhör ingenjör O. Stene, Stockholm.

lämnade tavlan till vederbörande och erhöll det anspråkslösa honoraret, 50 kronor. Men femtio kronor var mycket på den tiden, för Aguéli en hel liten förmögenhet. Jag skyndade till K. B., där jag fann honom bland travar av böcker och tidskrifter rörande Bortre Indien, lämnade honom sedeln och försvann fortast möjligt. Men jag hade ej gått många steg ned mot Stureplan förrän Aguéli hann upp mig med ett nu skall vi äta frukost. Nå det kunde ju vara sade jag mig med tanke på våra vanliga orgier i hårda smörgåsar och 'knölöl'. Dock hur det var befun novi oss på Mariahissens restaurant högst upp på tornet med bedårande utsikt över staden denna strålande blåa högsommardag. Frukosten bestod av en hela Sherry, en hela Portvin, kex och Camembert — konst, teosofi och Bortre Indien! — Nå, så småningom skildes vi åt och jag återgick till mitt arbete. På kvällen

sutto jag och några av kamraterna på det trevna Victoria i Kungsträdgården och tärde litet punsch. Då uppenbarade Aguéli sig utanför och vinkade åt mig. — Undrande vad han ville gick jag ut till honom. Vad han ville — han hade upptäckt en så förträfflig 'grop' där man spisade så bra. Vad var att göra — det blev kvällsmat. Vid det laget hade Aguéli ej mycket kvar av femtilappen, men han påstod sig hava provianterat för en längre tid och inbjöd mig att följande dag taga inköpen i betraktande.

Dagen därpå, som också var solig och varm, infann jag mig på hans rum. Sedan vi språkat en stund drog han ut en byrålåda och där ibland rena och smutsiga strumpor och diverse plagg låg en stor oxstek, en limpa, två salladshuvuden, en liter matolja samt en mystisk brun butelj, varur han slog upp ett dricksglas av en dunkel dryck — han hade också tänkt på mig, sade han. Nåväl, den tiden tålde jag så gott som obegränsat med alkohol — men nog tedde sig min kära barndomsstad litet underlig, när jag vandrade hem, underliga färger och valörer. (Det var rom: en liter à 95 öre.) En annan gång hade någon av Hallströms systrar beställt en kopia av Rembrandts Eremiten på Nationalmuseum. Detta var nu etter värre! Jag hade nyligen gallrat ut några färger ur mitt förråd — dåliga sådana — men granna! Chromgult i flera nyanser och Pariserblått. Dessa användes flitigt på kopian. Rembrandt med Pariserblått!!!

Aguéli arbetade och svor och svor och arbetade, och i var sin dörr stodo ett par halvt ihjälskrämda vaktmästare. Nå den tavlan hamnade i någon garderob, men Aguéli fick en slant.

Han tyckes ha haft svårt att vara ensam, ville ha någon att resonera med. Nästan varje sommarsöndag släpade han ut mig till Gröna Lunds då mycket enkla Tivoli, för att studera folklivet. Jag kan just ej säga att jag var så intresserad. Det var ensliga somrar, kamraterna på landet, blott jag, Åkerberg och Aguéli i staden. Man kunde varann snart både utan och innan och samtalsämnena voro ofta uttömda. Men man var så pass vänner, att man kunde tiga tillsammans.

En gång sutto Åkerberg och jag på hans rum, då Aguéli plötsligen uppenbarade sig. Vi sutto tysta. Aguéli sade, fortsätt ni bara ert resonemang. Det är det vi göra svarade Åkerberg.

Aguéli var redan då swedenborgare och bekant med den kände pastor Bojesen, i vars hem han ofta var gäst. Åkerberg hade flyttat hemifrån och hyrt sig en ateljer på Sibyllegatan. Om livet där kunde skrivas en hel roman.

Hos Bojesens var Aguéli en ofta sedd gäst och erhöll av dem mycken hjälp. En gång då han skulle gå till Richard Bergh i något ärende voro hans skor i ett så bedrövligt skick att han, som hade ovanligt små fötter, fick låna ett par av husets sköna unga dotter, som han nog svärmade litet

Sommarkväll.
Tillhör fru E. Cedercrantz, Stockholm.

för. Nåväl, hos Bergh råkade de som vanligt in i ett djupsinnigt resonemang, varvid de gingo av och an på golvet. Aguélis lånade skor knarrade helt förnämt, vilket mycket irriterade honom. Han stannade plötsligt och fräste fram — ursäkta men det är inte mina skor! Tablå.

En gång voro Åkerberg, Aguéli och jag en vacker söndag ute och strövade omkring i den sommartomma staden mellan broarna och Riddarholmen. Aguéli fann ej ord nog att prisa tavlans skönhet och åstadkom en skildring i ord, som säkert om den bevarats i tryck skulle värdigt anslutit sig till många sådana, som Mälardrottningens skönhet avlockat så mången skald — Bellman inte minst. Åkerberg stod alldeles tyst. Sade så Aguéli, nå vad är din tanke? Min tanke, svarade Åkerberg, är att klockan strax slår ett, så att kaféerna öppnas!!

A propos Hallström! Då vi gemensamt genombläddrade ett stort planschverk om orientalisk ornamentik var Aguéli i extas och utbredde sig i de mest djupsinniga utläggningar angående betydelsen av alla de skiftande formerna och färgerna, varvid Hallström gjorde sina inpass med mild men dock ironi, när filosofien blev alltför vittsvävande — för mig var alltsammans mycket roande att åhöra.»

En annan medlem av kretsen, konstnären Fritz Lindström, berättar:

»Att Aguéli under stockholmstiden var ganska radikal, tycker jag mig minnas, men sånt var så vanligt i unga kretsar som våra. Vis-à-vis kamraterna var han fin och hänsynsfull, men kunde också spetsa till en replik, som då ofta åtföljdes av ett ganska häftigt, gnäggande skratt som förtog skärpan, men visade att han uppskattade sig själv. Jag fäste mig vid att när han blev presenterad för någon bockade han förläget ödmjukt. Att det skulle finnas något av en anarkist inom västen på honom fanns ingen som skulle kunna tänka sig. (Någon berättade visserligen den tiden, att i Aguélis byrålåda låg en hög av medlemskort till K. F. U. M., Teosofiska samfundet, en anarkistklubb, nå'n Swedenborgsocietet etc. — och historien kan nog vara sann, om Aguéli nånsin haft en byrålåda.)

När därför tidningen 1894 meddelade att A. blivit arresterad bland anarkister var vår uppfattning, inom det kotteri A. tillhört, att det var ett misstag begånget, och att han möjligen blivit indragen i den där affären på grund av den utpräglade kamratkänsla, som vi kände till hos honom, en uppfattning som vi även uttalade i en skrivelse som vi författade och avsände till någon i Paris som hade Aguélis affär om hand.»

En konstnär som ej av Erdmann nämns såsom tillhörande kretsen, men tydligen denna tid kunde räknas till Aguélis nära vänner, var konstnären Arthur Sjögren. Även Sjögren har till min tjänst godhetsfullt upptecknat sina minnen av den originelle vännen.

»NÅGRA MINNEN AV IVAN AGUÉLI.

Det var i början och fortsättningen av 1890.talet . . .

Vi voro några kamrater från Konstnärsförbundets skola på Mästersamuelsgatan, där en av de båda källarmästarne Jones hade sin 'Bierstube' nere i källaren.

Några av oss brukade efter lektionerna emellanåt träffas i skulptören Knut Åkerbergs atelier på Östermalm. Åkerberg var bror till musikdirektör Erik Åkerberg och blivande svåger till Per Hallström, emigrerade sedan till Amerika där han blev 'professor' vid någon konstskola. Han hade förut vistats i Paris och gick omkring med en egendomlig storm, skorstenslik med stora raka brätten, som imponerade mycket på oss yngre, som ej sett någon av dylik modell förut här i Stockholm. Fasonen påminte om dem som användes i början av 1800-talet. Åkerbergs atelier var egentligen endast ett rum med stort fönster, en soffa, en stol, en matta, en kavalett och en balja med lera och för resten inge ıting.

Stockholmsutsikt.
Tillhör biblioteksassistent Bianca Bianchini, Stockholm.

Husgavlar.
Tillhör H. K. H. Prins Eugen.

Mattan utgjorde egentligen huvudmöbeln — på den brukade vi lägra oss, en sex, sju stycken utom värden, Björn Ahlgrenson, Arthur Bianchini, Axel Erdmann, Otto Holmström, Fritz Lindström, Olof Sager-Nelson och undertecknad. Då och då en eller flera tillfälliga gäster, bl. a. Per Hallström, som bevistade en 'hypnotisk seans' en kväll med Arthur Bianchini som 'medie' och en gotländsk sjökapten som 'hypnotisör'. Vi lågo då på mage eller rygg och njöto under ilsket konstdiskuterande, av vad den gemensamma kassan kunnat åstadkomma — franskbröd, litet ost, en konservburk, pilsner, pipa eller cigarretter, vilka senare då de ej voro handrullade av oss själva, alltid utgjordes av den då billiga, svarta och starka franska cigarretten 'Caporal'. Åkerberg och Axel Erdmann voro ju dock av välbärgade familjer och 'bohemade' nog mera för ro skull än nödvändigtvis.

Vi blevo slutligen så vana vid den liggande ställningen å mattan, att när vi någon gång kommo 'i familj', det var en, mer eller mindre affekterad, pina för oss att sitta på stol.

När nöden var stor såldes tombuteljerna, som samlats på hög.

6—392025

Det var i denna bohèmekrets Ivan Aguéli först dök upp — även han nyss kommen från Paris. En underlig figur, iklädd en nätt svart sammetslikнande kostym (sådan som en del arbetare i Paris bära) som tydligen varit många resor med i Paris och 'var ren gammal då'. Ibland bar han även en svart sammetsbarett. Så gick han sommar och vinter, den senare årstiden dock med en svart rundskuren regnkappa till skydd mot köld och rusk. Så såg man honom ofta med stark fart komma gåendes, något framåtlutad men med huvudet uppåt, något tillbakakastat ibland och med en oftast själsfrånvarande, ibland fanatisk blick bakom ögonglasen, som han med för honom karakteristiska tvära knyckar då och då tryckte fastare. Han log och talade och gestikulerade då ofta för sig själv när han var ensam, samt väckte därigenom och i övrigt för sitt besynnerliga uppträdande uppmärksamhet. Han hade alltid bråttom — aldrig ro, ehuru tid och avstånd ej egentligen existerade för honom i vanlig måtto. Rätt som han kommit in och setat några ögonblick, ryckte han till med ett 'nej forr sataan' jag måste ut å träffa en bekant (ofta en flicka) på Söder ett slag, kommer strax tillbaka (en promenad på ett par tre timmar för en vanlig dödlig) — kila forrse'. Det sistnämnda ordet torde han hava uppfunnit som uttryck för 'skynda på', 'kila fort', något slags hybrid av 'kila' och 'forcera'. (Kilafors är som bekant en svensk järnvägsstation och kan ha givit honom impulsen.) Aguéli, som i yngre år gick i läroverk i Visby på Gotland, där han visst intresserade sig för botanik ett slag, hade där lagt sig till med något av den gotländska sjungande dialekten.

Själv påstod han att han alltid tänkte på franska! Med sin familj hade han brutit och levde i stor misär. Han åt ett slags fosfor för att stimulera sig. En gång hade han av misstag fått tag i vanlig fosfor, med påföljd att han höll på att kollabera.

Många gånger fick han av min mor kokt potatis, det enda av Guds håvor vi på den tiden kunde dela med oss, för att därav göra potatissallad med olja, Aguélis favoriträtt. Aguéli hyrde då ett rum i hörnet av Upplandsgatan och Frejgatan hos en arbetarfamilj medan vi bodde i hörnet av Karlbergsvägen och Dalagatan. Det enda egna bohag han där hade var, utom färgskrinet, ett par fäktmasker och floretter.

Hans klädsel var, som förut nämnts, rätt torftig, och hans vanor bidrogo just ej till dess förkovrande. Ibland kunde han t. ex. när han stod ute och målade helt plötsligt vika upp byxorna och i saknad av målartrasa — riva av ett stycke av kalsongerna för att därmed torka av penslarna till stor förundran för de kringstående gatpojkarna.»

Och så ha vi slutligen värden i den ateljé där denna krets brukade samlas, Knut Åkerberg. Han skriver:

Gatan.
Tillhör Nationalmuseum.

»Bianchini, Erdmann, Lindström, Gerle, Ahlgrenson — jag tror det var alla som möttes, mest på min ateljer, den fattigaste bohème, som någonstädes existerat och andligen väl ej en ram för Aguélis intelligens.

Hans arbete från den tiden, det enda jag känt av honom, var uteslutande färgteoretiskt, analyserande. Ytor delades upp i segment som täcktes med rena komplementfärger, ej som i en del tidiga arbeten av Gauguin i dekorativ, men som det föreföll mig i konstruktiv avsikt.»

Jag har aldrig sett ett stilleben av honom, endast studier efter modell på Konstnärsförbundets skola eller de bilder han gjorde i utkanten av Stockholm, å de nya kvarteren på Östermalm [läs 'Vasastaden'] där stora hyreskaserner oförmodat döko upp bland planken och de ofullbordade gatorna. Motiven valdes förmodligen med hänsyn till de stora flata ytor som han då uppdelade sin bild i.

Minnet av honom är vackert, en stark, varm människa, som alla kamrater sågo upp till, och som ägde andra egenskaper som ännu ej kommit till utveckling. Han skänkte mig vid sin avresa hösten 92 några skisser

och avskrifter av Delacroix och Owen Jones. De följde mig över Atlanten och ligga väl nu på något boardinghouse i Minnesota.»

Aguélis studier från Förbundets skola göra verkligen skäl för slagordet på skolan att vara som sedda genom ett kronglas. Figurerna äro reducerade till enkla, hela plan, färgen är brunaktig och klanglös. En synnerligen betecknande detalj utgöres av de blåa konturkurvor som begränsa figuren. Det var dessa konturer som, enligt vad professorskan Berta Wilhelmson berättar, skulle väcka sensation när Aguéli några år senare skulle visa prov på dem på Atelier Delécluse i Paris. Ett samtida porträtthuvud i liknande teknik äger i all sin fulhet en uttrycksfullhet som för tanken på samtida franska skämttecknare (avb. s. 73 och 74).

Oändligt mycket mer fängslande äro stadsbilderna från Stockholms utkanter (avb. s. 71, 79, 81, 83 och färgplansch). Den mest fullgångna och omedelbara av dem alla är det »Stockholmsmotiv» som av dr Per Hallström har skänkts till Nationalmuseum. Den äger en frigjordhet som verkar rent betagande. Emile Bernard, som likväl endast sett målningen i fotografi, beskriver i ett brev med följande ord det intryck bilden i svart och vitt har gjort på honom. »Jag finner den helt överlägsen stillebenet (som Aguéli målat under Bernards ledning) och utförd med förakt för all metod. Man finner något av van Gogh däri och av Utrillo (avant la lettre)» (avb. s. 71).

Även högdramatisk är den prins Eugen tillhöriga »Husgavlar». Samlande sig till ett sagans vidunder teckna sig lövmassorna med symbolistisk kraft mot de vita husväggarna (avb. s. 81).

Den i färg avbildade fantastiska »Stockholmsutsikt» slutligen, som tillhör biblioteksassistent Bianca Bianchini, med dess klingande, hela färgplan, äger en intensiv, suggestiv kraft. Den underliga båglinjen i luften som delar upp denna i två skikt av ett mörkare och ett ljusare blått är onekligen av en ypperlig konstnärlig effekt, men har givetvis från första stund väckt undran. Konstnären var strax redo med förklaringen, helt visst avgiven med oefterhärmlig ironi:

»Ser du, det är min pincenez som gör att jag ser det på det viset.»

Besläktad härmed, dock utan båglinjen i luften, är en utsökt av Nationalmuseum nyförvärvad stockholmsbild.

Ivan Aguéli vistades, som jag ovan har haft tillfälle att utreda, på sensommaren och hösten 1892 åter på sitt älskade Gotland. Den egenartade tolkning av naturen, som föregående sommar växt fram i denna för hans konst så inspirerande miljö, fick nu sin definitiva gestaltning.

Typiska för dessa Gotlandsbilder äro de båda Nationalmuseum tillhöriga »Motiv från Visby», hållna i rödgult med skarpa skuggor i blått, grönt och violett och himmel gående från gult till blågrönt med moln i violett,

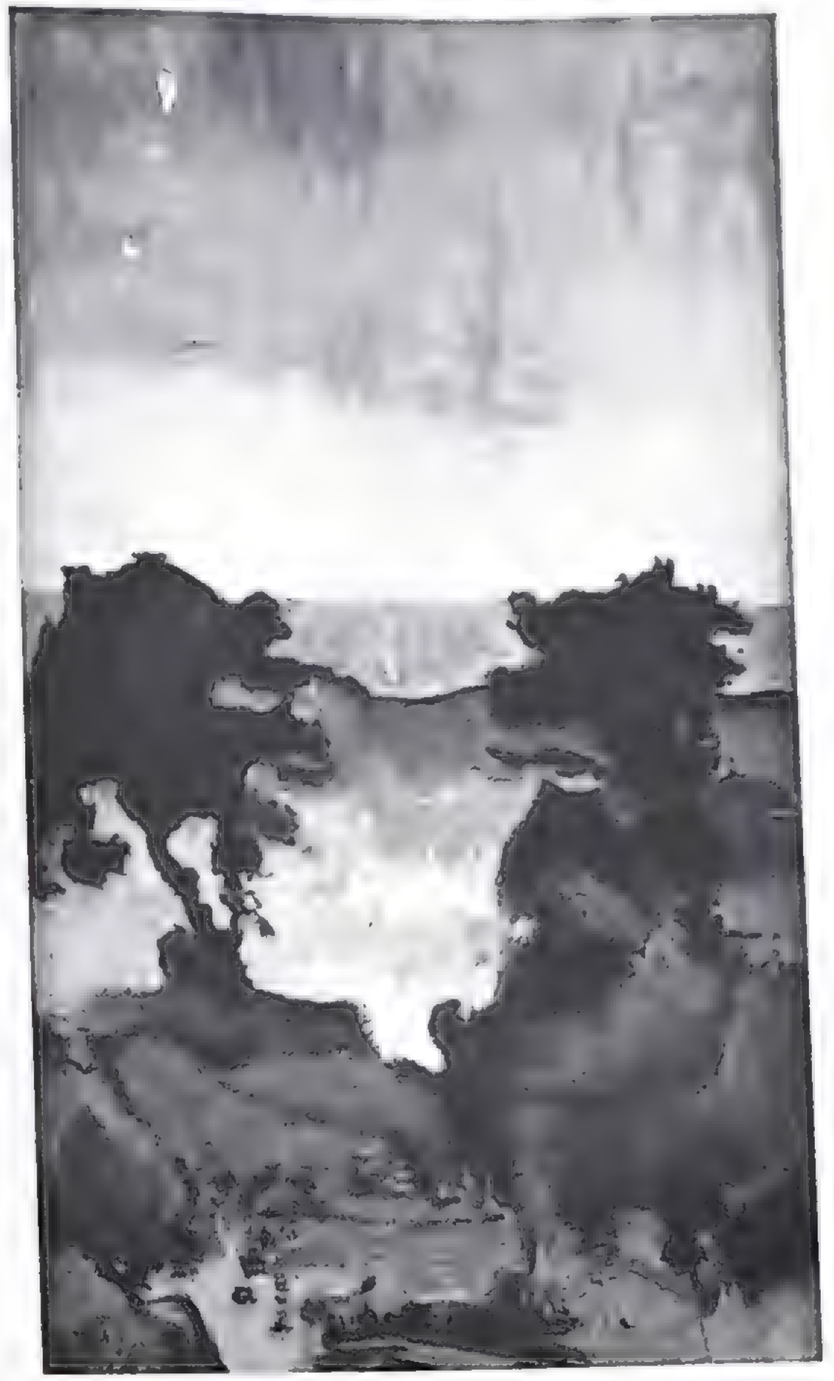

Gotländskt landskap.
Privat ägo.

rosa och blågrönt (avb. s. 86). I det prins Eugen tillhöriga landskapet har förenklingen drivits ännu längre (avb. s. 87).

Till samma grupp hör det s. 85 återgivna liksom professorskan Wilhelmsons landskap, avbildat i färg. Mot terrängens rödgula och ljust gröna fält bryter sig den insprängda vegetationen i djupa blåa och gröna plan. Ovanför havets ljusa strimma bleknar kvällshimlens guld mot höjdens svalare toner.

En målning ur d:r Fribergs samling torde även höra till denna period, den överraskande bilden med Visby domkyrka i bakgrunden och förgrunden upptagen av en grön äng, där två flickor skjuta upp som brokiga blomster bland all denna toviga, förvildade vegetation (avb. s. 33)!

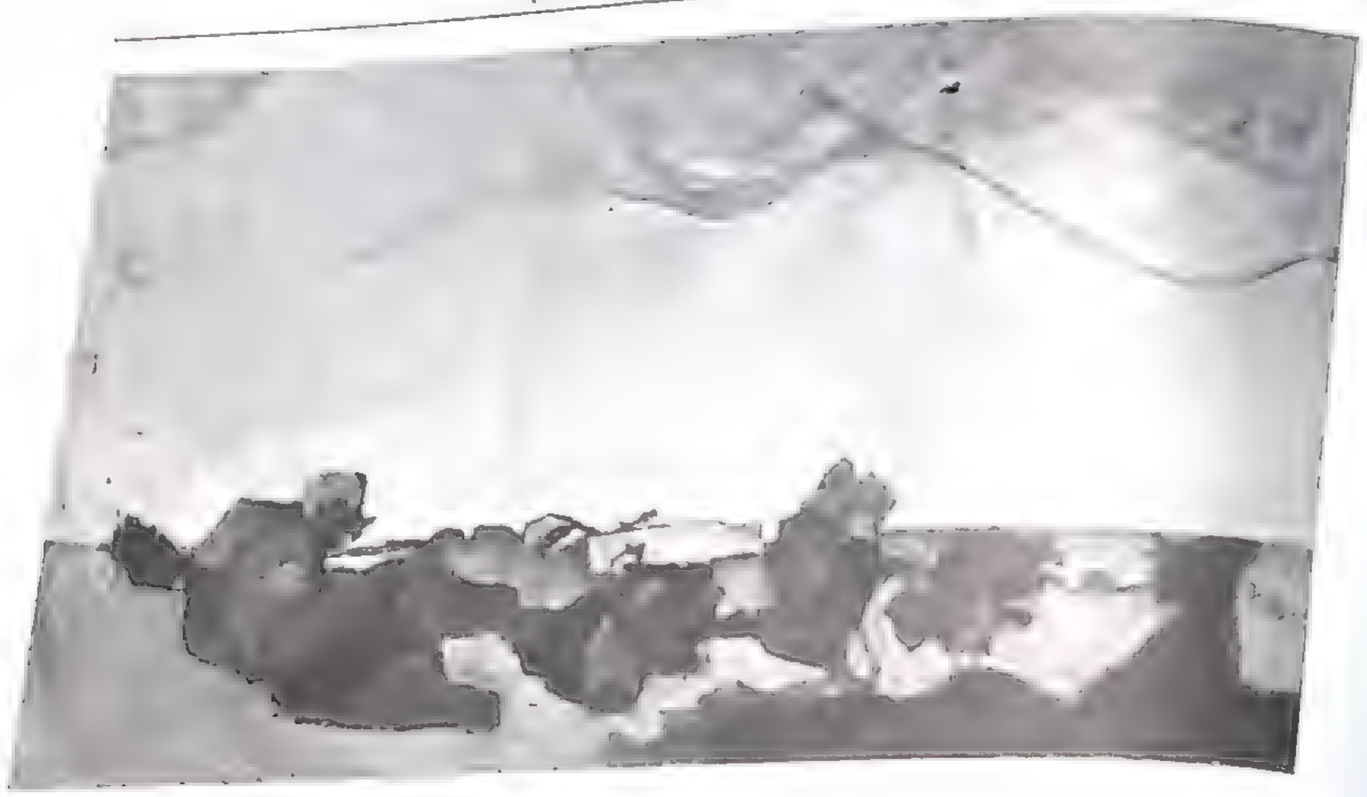

Motiv från Visby.
Tillhör Nationalmuseum.

Det omedelbara naturintrycket är i dessa målningar omdiktat i färg och form, men resultatet har blivit något helt annat än konstnärens Stockholmsbilder med deras djupa klangfärg. Intrycket är på ett obeskrivligt sätt subtiliserat. Man har en stark känsla av att denna konst, utan att vara vad man i nedsättande mening kallar litterär, i hög grad arbetar även med andra värden, utifrån andra utgångspunkter än de rena synintrycken. Det är säkerligen inte någon tillfällighet att betraktaren av dessa målningar får associationer av annan art.

Det finns i Baudelaires berömda diktsamling *Les fleurs du mal*, som hade fått följa med Aguéli på sommarfärden till Gotland, ett poem med titeln *Correspondances* och talar om släktskapen och motsvarigheten mellan livets olika uppenbarelseformer. Naturen är ett tempel, där levande pelare stundom låta dunkla ord undslippa sig; människan rör sig där genom en skog av symboler, som iakttaga henne med förtroliga ögon. Likt ihållande ekon, som fjärran ifrån smälta samman i en dunkel och djup enhet, oändlig som natten och klarheten, ge dofterna, färgerna och ljuden varandra gensvar. Det finns vällukter, friska som ett barnhull, milda som oboen, gröna som ängarna, och andra, förskämda, rika och triumferande, som äga de ändlösa tingens expansionskraft, vällukter som likt ambran, mysken, benzoen och rökelsen besjunga tankens och sinnenas hänryckning. Så tolkar Baudelaire begreppet.

Gotländskt landskap.
Tillhör H. K. H. Prins Eugen.

Correspondances

La Nature est un temple où de vivants piliers
Laissent parfois sortir de confuses parôles;
L'homme y passe à travers des forêts de symboles
Qui l'observent avec des regards familiers.

Comme de longs échos qui de loin se confondent,
Dans une ténébreuse et profonde unité,
Vaste comme la nuit et comme la clarté,
Les parfums, les couleurs et les sons se répondent.

Il est des parfums frais comme des chairs d'enfants,
Doux comme les hautbois, verts comme les prairies,
— Et d'autres, corrompus, riches et triomphants

Ayant l'expansion des choses infinies,
Comme l'ambre, le muse, le benjoin et l'encens,
Qui chantent les transports de l'esprit et des sens.

Att Baudelaire själv har fäst en stor betydelse vid denna dikt framgår av den omständigheten att han några år senare utlägger och citerar den i sin essay över Richard Wagner. Han skriver här: »Vad som skulle vara verkligen överraskande, det vore att ljudet *inte skulle kunna* suggerera färgen, att färgerna *inte skulle kunna* väcka föreställningen om en melodi och att ljudet och färgen skulle vara oförmögna att översätta idéer; eftersom tingen alltid ha uttryckt sig genom en ömsesidig analogi alltifrån den dag då Gud skapade världen som sammansatt och odelbar helhet.»

Men Baudelaires *Correspondances* gledo för swedenborgaren Aguéli helt visst över i den korrespondenslära som, för att citera Olof Lamm, »i sig inneslöt fröet ej blott till hela Swedenborgs bibeltolkning utan också till hans andeteori och som talar om »den överensstämmelse som finns mellan naturliga, andliga och gudomliga ting».

I Aguélis dikter i färg över gotländska motiv — något bättre namn kan jag inte ge dem — i dessa visioner med deras blandning av stilla ljuvlighet och »skämda vällukter» känna vi igen något av den ogripbara oändlighet liksom av det bestickande sinnesrus, som Baudelaire besjunger i *Correspondances.*

Det förefaller mig som om man här hade en av de viktigaste utgångspunkterna för tillkomsten och förståelsen av Ivan Aguélis symbolistiska målning.

Gotländskt landskap.
Tillhör professorskan Berta Wilhelmson, Stockholm.

Men Gotland skulle bli en isolerad episod i Aguélis underligt brutna utveckling. Han kände tydligen själv upplevelserna här som ett avslutat kapitel och frågade ej efter vilket öde som drabbade de målningar, där han hade givit form åt sina visioner. De fingo ligga kvar, tillvaratagna av en vän, när konstnären i oktober 1892 återvände till huvudstaden.

Ivan Aguélis uppbrott från Stockholm hör till de mest drastiska episoderna i konstnärens brokiga liv. Det skildras av Arthur Bianchini på följande sätt:

»Aguéli skulle resa till Paris, pengar hade han naturligtvis inte till resan, men skepparen på en av Stockholms Rederiaktiebolags båtar hade lovat att taga honom över till le Havre eller Rouen, hytt och mat mot en tavla. Några av kamraterna voro villiga, men kaptenens val stannade vid en duk av mig — en utsikt över staden från Skinnarviksbergen. Nå det skulle bli stor avskedsfest på Åkerbergs atelier. Massor av öl och smörgåsar hade anskaffats från magasinet snett emot, kanske även något starkvaror. Många av kamraterna voro där plus Sandberg, en gotlänning som Aguéli kände sen gammalt. Vi väntade och väntade. Ingen Aguéli. Vi väntade ännu litet till, men sedan började festen utan hedersgästen. Nu är att märka att båten avgick morgonen därpå till norrlandshamn för att komplettera lasten.

På morgonkröken kanske fyra—fem uppenbarade sig en trött Aguéli, som sjönk ner på golvet, upplät sin mun och sade: jag reser ej i morgon! Tablå! Nå nu kände vi ju Aguéli. Därför blev lugnet ej nämnvärt stört. Men morgonen därpå måste jag söka upp skepparen, jag minns ej nu vad han hette och förklara saken. Han var hygglig nog att ej uttrycka sina tankar på så kallad ren svenska. Sade endast: Får möta mig den och den dagen i den och den norrlandshamnen. Sin tavla hade han ju.

Vem eller vilka som stoppade ombord Aguéli på en Sveabåt i lämplig tid på en däckplats minns jag ej nu. Någon andra avskedsfest blev ej av.»

Så var Ivan Aguéli åter på väg mot okända öden. Säkerligen anade han ej, att den tid på halvtannat år som han denna gång tillbragt i Sverige, skulle komma att betyda mera för hans konstnärliga namn än någon annan med undantag av de sista åren av hans liv. Men vad han måste ha känt, det var att Gotland ännu en gång för honom spelat rollen av befriaren, att dess underbara natur återgivit verklighet åt hans visioner, synlig form åt hans tankar.

Och likväl drevs Aguéli av en obetvinglig lust åter ut i världen. Ännu hade kunskapens träd frukter av en oanat ljuvlig och förrädisk sötma att bjuda honom, ännu lockade storstaden med blott halvt utnyttjade möj-

ligheter och orienten med sina outgrundliga gåtor. Alltför länge hade han varit borta från sina teosofbröder och anarkistvänner, alltför bittert saknat spänningen av en diskussion, där ej blott en estetisk smakfråga men hela samhällets bestånd var insatsen. Han hade på avstånd hört bombernas krevader, nu ville han själv vara med på barrikaderna.

Bland artistkamraterna på skolan eller på Knut Åkerbergs ateljé — förbaskat hyggliga pojkar många av dem, »ännu ofördärvade», som han hade skrivit till modern om Bianchini — kunde man ju inte tala om dessa ting. De förstodo inte det blodiga allvar som låg under den lätta, sarkastiska tonen.

Men för Ivan Aguéli hängde hela samhällsordningen samman med hans konst. Hans målning kunde kanske blomma, men det blev sterila blommor utan en annan jordmån. Vem skulle förstå den här hemma i detta brack-samhälle, där han var en främling, i detta land, där man ryckte på axlarna åt honom och som han hjärtligt hatade tillbaka? Och detta hem, där han visserligen visste att en välmenande, uppoffrande mor satt och väntade på honom, men där en hatfull, oförstående fader gjorde livet outhärdligt.

Nej, här fanns ingen tvekan. Ivan Aguélis öde måste ha sin förutbestämda gång.

IV.

ANARKISTEN.

ETT BREV till Arthur Bianchini, daterat den 3 februari 1893, visar att Aguéli efter återkomsten till Paris slagit ned sina bopålar i den södra förstaden Malakoff, 10 rue de la Tour.

Malakoff (Seine) den 3 febr. 1893.

B. B.

Tusen tack för ditt kärkomna bref. Jag har så många gånger tänkt skrifva till dig — jag har verkligen samvetskval för mitt oblomoveri ehuru jag alltför väl vet, att du tager det för oblomoveri och ej för glömska — men ser du då man boxas med omständigheter och situationer, så har man så mycket att göra med att parera o. s. v., att man hvarken har lust eller förmåga eller tillfällen att beskrifva dem ordentligt. Emellertid har Ödet farit ej allt för strängt fram med mig o. fortsätter det så här, så kunde det förstås vara mycket bättre men också fan så mycket värre.

Man filosoferar eller rättare ordnar o. systematiserar hvad man grubblar öfver, gör revision i hjärnkontoret. För att få ett nytt tag frampå vårsidan. Studerar antik konst, spec Architekture, som visst måtte vara mitt egentliga område. Antik, Egyptisk, Nubisk, Mexikansk, Indisk, Khmer, Byzantinsk, Persisk, Asyro-Babylonisk, Musulman; Midt upp i den s. k. Mysticismen, som vid närmare undersökning befinnes vara icke-mysticism, utan tankens o. Viljans Kemi o. Matematik el. snarare Kemi o. Physilogi, Swedenborg, Bouddhism, Egyptologie, Mythologi, Bibeln på hebreiska, då den blir aldeles stortadt djupsinnig — hebreiska o. Sanskrit; skall snart börja med Arabiska, Syriac, Kinesiska.

Du ska tro de äro åtskilligt märkvärdiga dessa språk. Artistiska, Syntetiska, intuitiva, Alphabetena äro s. k. Idiogrammatiska o. då man studerar det här, så är det som om tankarna flätade ihop sig till ett stort nät, som man kunde taga hela verlden uti. — Men nog må du tro att man får se upp, så att man inte trasslar in sig alltid. Den här studiemetoden är minsann ingen bekväm allfarväg må du tro, man måste ligga i med alla fenorna på en gång, annars så går det åt pipan.

Emellertid, allt detta, studierna i Konst, Religion o. Mythologie, Philosophie, Språk, allt detta med det stora målet *Symbolismen* — Läran om Correspondencerna mellan den synliga verlden o. den osynliga, mellan Anden o. Materien, mellan orsakernas verld o. verkningarnas — Ty det är på Symbolerna som den nya Verlden skall lefva.

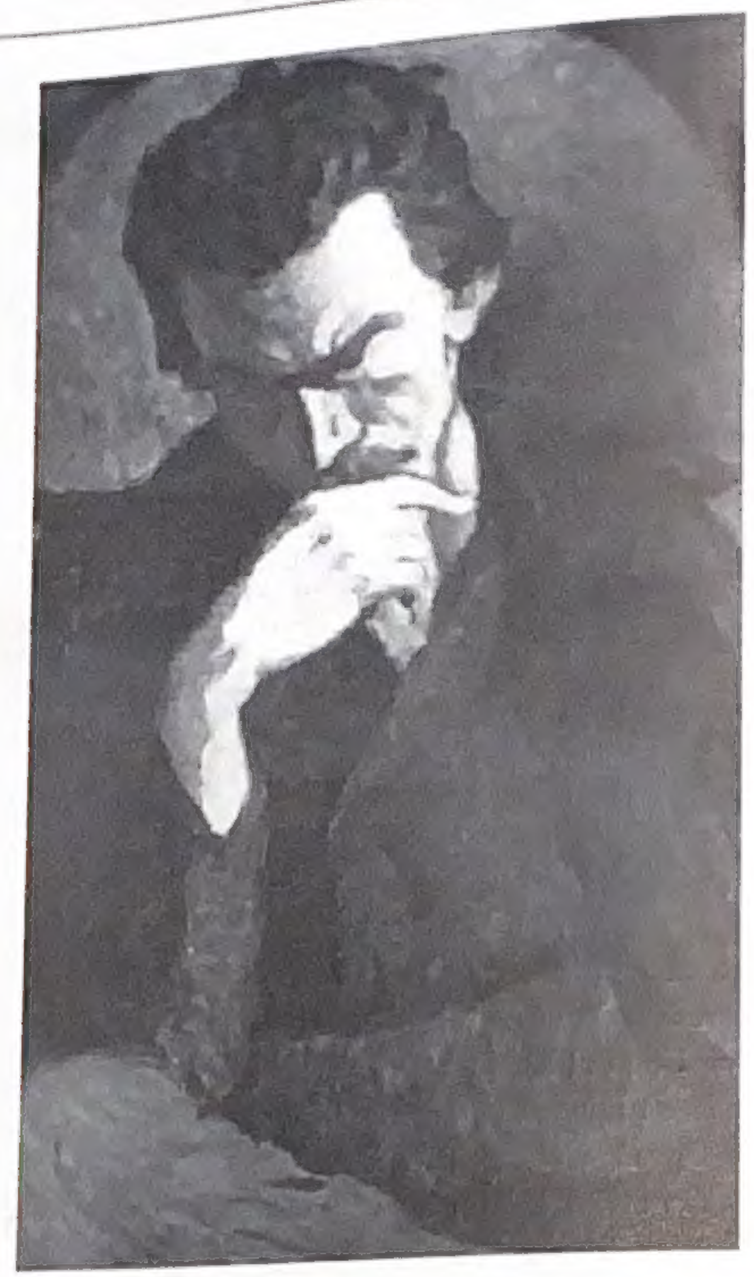

Olof Sager-Nelson. Porträtt av Ivan Aguéli 1895.
Tillhör Värmlands museum.

Jag vill på intet sätt råda dig i dina studier. Det har jag ej rättighet till. Är ej heller nog kompetent härför. Men jag vill bedja dig lägga bort dina vesteuropeiska fördomar mot mina studier o. mot mitt sätt att se an tingen. Tänk dig endast hvad har Europa att sätta bredvid Antiken o. Kinesernas o. Indiernas konst. Småsaker t. o. m. som dimensioner. O, det är i alla fall genom ett folks Konst som man ser in uti deras intimaste natur.

För övrigt, ju mer man studerar symbolismen o. correspondencerna ju mera ser man hur skarpt vetenskaplig, hur allmängiltig o. hur litet arbiträr, godtycklig o. conventionell den är. Jag är absolut öfvertygad om Symbolismens djupa sanning; lika litet tvivlar jag på den som på att jag lefver, det är erfarenhet. Erfarenhet såväl från mina djupaste, intimaste tankar, från mina allvarligaste meditationer, undersökningar af mitt inre, samtal med mig själv i öknar af olika slag. Likasom Erfarenhet från Historien, Konsten, människorna, de positiva vetenskaperna. Jag ger dig här denna »Trosbekännelse» ty hvarje ärlig öfvertygelse är ett vittne.

Men nu kan det vara nog för idag om den saken, ty annars tar det aldrig slut.

Gör upp planen till en essai, symbolistisk estetik med formler o. s. v. Jag tror den skall blifva bra, få se om jag kan få tillfälle att utföra den.

Målar litet för att ej tappa handlaget, tills våren kommer. Har naturligtvis en massa tableauer på stapel i skallen, men ingen riktigt stor o. vigtig. Men så har det inte varit något solsken än heller.

Skrev just i förrgår till Lindberg. Jag kommer kanske att resa till Florida i höst o. bo i en urskog; hur det kommer sig, se Lindbergs bref. Eller fråga honom i fall det intresserar dig. Så skall jag bedja dig om en stor tjänst, gå till Kungl. Bibl. om jag får besvära dig. Se efter ibland böckerna i läsesalen, d. v. s. på hyllorna där, facket längst bort i sydöstra hörnet på salen, långväggshyllan —, den längst bort ibland gamla lexikon, hebreiska —, grekiska o. s. v. en tunn bok i 4:o, nyinbunden, tysk, innehållande reproduktion av alla kända alfabet. Tag reda på författare, titel, tryckning, tid o. rum, o. s. v., om möjligt äfven pris. — Det andra, äfven på Kungl. Bibl. *Phílangi Dasa:* Swedenborg the Buddhist, Tryckårtal o. lokal? pris? *publikations-sällskapet*, dess adress o. s. v. — som den är skrifven på engelska, kanske du vill vara god taga Hallström med dig dit på Bibl. o. bedja honom öfversätta åt dig, hvad jag behöfver veta för att få tag i arbetet i fråga o. kunna sätta mig i förbindelse med *The Buddhist Swedenborgian Society*, ty de här Yankee-lärarne, som kalla sig swedenborgare vill jag inte ha att göra med. Af alla swedenborgarna här frequenterar jag endast en gammal präktig medecinman, som för öfrigt skilt sig från de andra. Det är en något till styf karl, ska du tro, o. lärd o. tolerant o. med storartade vyer — Samt Tidn. *The Buddhist Ray* (står i Catalogerna) visst från samma »*Society*». Du skulle göra mig en mycket stor tjänst härmed, ty dessa uppgifter är af *högsta värde* för mig. *O. ju förr ju hellre.* Gå till Bibl. på f. m. o. rekvirera dem o. låt dem ligga tills på e. m. då Hallström har tid att följa dig.

Jag beder dig än en gång att göra mig denna stora tjänst o. ju förr ju hellre. Jag väntar på ditt svar —. Du kan ju meddela åt vännerna innehållet i det här paketet, så slipper jag skrifva om den smörjan en gång till. Helsa Bergh; Om han kunde sälja en tafla åt mig ändå, så skulle jag göra några gråstämningar hvilka ej skola blifva allt för »vilda».

Hvad gör han, den hedersmannen. Helsa alla vännerna. Bed Sjögren ej vara vred på mig för jag var häftig sista dagen jag reste. — Säg honom, om han fortfarande vill lära japanesiska, så finnes Manuel, praktisk o. lättfattlig, i detta språk för 3 frcs. Han gör förb. rätt i som vill lära sig åtm. deras écriture. Ty den är förb. vacker. Både från artistisk o. philosophisk synpunkt, (snarare — — — från artistisk alltså äfven från philosophisk — —).

Min vördnadsfulla hälsning till Fru Bianchini och din bror

Vännen

Ivan Aguéli
10 Rue de la Tour 10 *Malakoff*

Du får hjälpa Sjögren öfversätta. Inte svårt. Boken ej alls stor. — Helsa hjärtligt fröken Ebba från mig! Tala om din Amour för mig. Tala om Åkerberg, sedan jag reste o. hans sista dagar här. Atelierens öde.

Det framgår av brevet att Aguélis målning denna tid huvudsakligen låg nere. Men detta betydde inte på något sätt ett svikande konstintresse

hos brevskrivaren, det innebar endast att detta intresse just nu tog sig företrädesvis teoriens och spekulationens form.

Hur främmande Aguéli denna tid stod till naturalismen framgår bl. a. av en fotografi föreställande Davids »Sabinskornas bortrövande» som han skickade till Axel Erdmann och på baksidan försedde med en längre påskrift — — — »David var en förb. bra karl, en värdig ättelägg till den sjudjävligt dugtiga Poussin, en av de få som förstå att ett konstverk är en 'fugue' o. inte naturalism. — Mera härom en annan gång, kanske i brevet; o. David är pappa till Ingres, som tålde vid att sättas bredvid Delacroix, ce qui n'est pas peu dire. — Du kan sända den här till Lindberg, ty han kommer att goûtera den mer än du och jag. — Men jag bockar mig så djupt jag kan för »Kulturen Poussin. David. Ingres.»

Men om Aguéli bockade sig för klassikerna så var det dock helt andra ting, som kommo hans hjärta att klappa fortare. Man märker det, när t. ex. talet kommer in på Gauguin. Aguéli berättar i ett brev till Richard Bergh om den utställning som skall anordnas i Köpenhamn av Gauguins från Tahiti hemsända målningar. Av brevet framgår att Aguéli kände till åtminstone enstaka av dessa målningar.

Han hade ju redan genom Emile Bernard blivit bekant med Gauguins konst, men dessa nya ting ha tydligen verkat på honom som en uppenbarelse. Han skriver:

Malakoff 16 mars 1893.

Herr Richard Bergh,

Får härmed tacka för eder vänliga rekommendation hos Mr Wrangel. Jag har nu fått autorisation till allt möjligt. — Och jag går på muséer och bibliotek och gör upptäckter, den ena värre än den andra. På senare tider, då klimatet blivit något så när hyggligt, idag ha vi en svensk sommardags temperatur i Paris och intet undantagsfall, idag gör man upptäckter i banlieu-landskapen och det gamla vackra, riktiga Paris. Som innehåller så många stilar, utom den ökända från Berlin och New-York. Som finnes mer än nog i det moderna Paris.

Det lär visst snart bli en exposition i Köpenhamn. Gauguin har sänt dit från Tahiti, några dukar som äro *högst intressanta*. En av dessa, en taitienne i solljus, på ett vitt draperi, med en fétisch o. infödingsornament omkring, är en bland de mest suggestiva tavlor jag någonsin sett. Det är det mest gedigna, solida stycke målning, man kan tänka sig. — Man gripes vid första ögonkastet o. man *läser* den ungefär som man läser ett poem av Baudelaire. Man senterar sceneriet o. dramatiken, suggestionen och smekningen av curvorna o. symbolismen uti melodien och rythmen (siffror, kardinalpunkterna, geometriska figurer, rörelsen o. s. v. underförstådda) en fuga av vokaler och konsonnanter betraktade helt enkelt som vokaler o. konsonnanter, som hava alla ett symboliskt värde, d. v. s. förmåga att precist suggerera en viss känsla.

A propos symbolism tager jag mig friheten göra en kanske något banal anmärkning. Att varje sak — färg, ljud i musiken eller språket, figur, siffra o. s. v. — symboliserar

fler högst olika, vanligen diametralt motsatta idéer. Och det är vanligen platsen uti kompositionen, som bestämmer, så att säga väljer, vad saken i fråga betyder för tillfället. För övrigt inom den verkliga symbolismen är *intet godtycke möjligt*. — — —

Vad angår Gauguin och Baudelaire så gör jag högst liten jämförelse mellan de båda poeterna.

Till slut angående Gauguins tavla. Jag kan inte beundra, ännu mindre avguda. För mycket moraliskt fördärvad för det, och sceptisk. O. då jag lättast beundrar något, så sker det bara för att indirekt skälla ned något annat. Jag kan bara erkänna o. bocka mig. O. man bockar sig ovanligt djupt för Gauguins tavla.

Det vore en lycka om en eller annan av Gauguins tavlor komme att stanna i Sverige. Jag skall tala om för eder, att snart få vi kanske inte se några nya Gauguin mera. Han vill hem till Frankrike, sjuk, trött, åldrad i förtid. — — —

Lämnande Gauguin och Baudelaire o. talande om — mig själv —. Som mina finanser äro förfärligt usla och som av de få som visat mig ett intelligent intresse, Ni är den enda jag kan vända mig till i föreliggande fall, vågar jag fråga, om Ni möjligen skulle kunna sälja några mindre dukar av mig härifrån. Jag lämnar dem till vad pris som helst, bara jag får något.

En finsk målare, Svenson, hälsar Eder. Han har varit kamrat med Eder, Björck och Zorn. Det är en bror till Gerle.

Om min rekommendation gäller något hos Eder, får jag på det varmaste anbefalla åt Eder välvilja min vän Arthur Sjögren, ty hans japoneriserie finns det ingen humbug uti. Han är riktigt calé uti Japan-sakerna, och det är en god skola — ehuru det finns bättre o. jag tror han kommer att gå långt, och att döma efter symptomerna tror jag ej han baxnar i blåsvädret.

Med utmärkt högaktning
Aguéli, Gustave

Min adr. Rue de la Tour 10, *Malakoff* (prés de Paris).
Ber om min hälsning till hr. Nordström.

Aguélis försök att intressera Richard Bergh för Paul Gauguin kröntes med framgång. Den mot det nya i konsten så sympatiskt inställde läraren från Förbundets skola följde rådet och förvärvade det Landskap från Bretagne som sedermera övergått i Nationalmusei ägo, där det på ett så utmärkt sätt representerar sin mästare, om också från en tidigare epok än den som visades fram på utställningen i Köpenhamn.

Det finnes i Aguélis brev till Bergh två passager som lämpligen kunna ge anledning till kommentarer.

Den ena är anmärkningen angående det förhållandet »att varje sakfärg, ljud i musiken eller språket, figur, siffra o. s. v. symboliserar fler högst olika, vanligen diametralt motsatta idéer».

Det kan äga sitt stora intresse att jämföra detta citat med följande rader:

»Varje färg äger efter den princip som vi fastslagit en dubbel betydelse, gudomlig och helvetisk.»